

ACHERON

Tomus I, vol. 1-2, 2011

ACTA HISTORICA ET ORIENTALIA NEOSOLIENSIA

Študentský historický časopis

STAROVEKÝ EGYPT

KRÁLOVNÉ STARÉHO EGYPTA

STAROVEKÁ MEZOPOTÁMIA

MOC A SLÁVA AKKADSKÝCH VLÁDCOV

- Riešenie národnostnej otázky
- Povstalecké pancierové vlaky
- Nad Svätoplukom sa blýska
- Študentská historická spoločnosť
- Otestujte sa na záver

ACHERON - ACTA HISTORICA ET ORIENTALIA NEOSOLIENSIA

Študentský historický časopis

Tomus I, vol. 1-2, 2011

Periodicita: Vychádza 2x ročne

Vydáva: Študentská historická spoločnosť pri Katedre histórie FHV UMB

Adresa vydavateľa: Katedra histórie FHV UMB, Tajovského 40,
974 01 Banská Bystrica
email: shs.umb@gmail.com

Redakčná rada: Tomáš Adamčík (šéfredaktor)
Miroslava Melichová
Juraj Jankech
Martin Furmanik

Rok vydania: 2011

Ročník: I.

Číslo: 1-2

ERUDITIO
MORES
FUTURUM

Milí čitatelia,

pred pár mesiacmi sa mi v hlave zrodila myšlienka založiť historický časopis, ktorého prispievateľmi nebudú renomovaní historici či archeológovia, ale študujúci nadšenci histórie, nádejní mladí historici a historičky, ktorí zasvätili svoje tvorivé úsilie odvážnemu projektu s menom ACHERON. Pre klasických filológov, religionistov a mytológov je Acheron mýtickou riekou v starogréckom podsvetí, no pre náš študentský historický časopis sa ACHERON stal symbolickým názvom, a to hneď z viacerých dôvodov. Prvým je fakt, že Acheron je vlastne skrátením latinského názvu nášho časopisu Acta Historica Et Orientalia Neosoliensia, ktorý je akýmsi pokračovateľom už jestvujúceho historického zborníka našej domovskej katedry. Druhým dôvodom, no nemenej dôležitým, je jeho samotné poslanie: ACHERON vznikol preto, aby zaplnil vyschlé koryto slovenskej orientalistiky a rozprúdil záujem o staroveké dejiny najstarších civilizácií Sumeru a Akkadu či starého Egypta. Na rozdiel od českého prostredia, Slovensku chýbajú jagavé hviezdy orientalistického štúdia, akými sú u našich susedov asýriológovia Jiří Prosecký či Lukáš Pech, alebo skvelý český egyptológ Miroslav Verner. Svetlú výnimku tvoria vedeckí pracovníci SAHI, o. z., ktorí podnikajú úspešné expedície i do oblastí Blízkeho východu a Stredomoria a podieľajú sa so svojimi bohatými skúsenosťami a archeologickými objavmi s čitateľskou verejnosťou prostredníctvom obľúbeného populárnovedeckého časopisu Historická revue. Navzdory neblahej skutočnosti na slovenských vysokých školách, kde absentuje záujem o staroveké dejiny Blízkeho a Ďalekého východu, však existuje aj v radách študentov početná skupina dychtiacich historikov-orientalistov, ktorí sa nezmierili s úzkoprstosťou slovenskej historiografie, orientovanej na národné dejiny a spracovali sme pre Vás, našich čitateľov, niekoľko zaujímavých príspevkov z najstarších dejín starovekého sveta. Pilotným článkom sa stal osud akkadského kráľa Šarru-kína, ktorý sa s pomocou bohov dostal až na kráľovský trón a založil si vlastnú metropolu Akkad, ktorá dala názov nielen celému národu, obývajúcemu územie Mezopotámie severne od južného Sumeru, ale i novej semitskej dynastii kráľov a napokon i hovorovému jazyku, akkadčine. Akkadská dynastia pod vedením Sargona si nielenže podmanila sumerské mestské štáty, ale podnikala aj úspešné vojenské výpravy na všetky štyri svetové strany.

Zo starovekej Mezopotámie sa preniesieme do krajiny sfíng a pyramíd, do ríše mocných faraónov a priblížime Vám pozoruhodné životné príbehy najznámejších kráľovien starého Egypta, akými boli kráľovná Hatšepsut, krásna Nefertiti či posledná svojho mena, Kleopatra VII. Navzdory nášmu úsiliu priniesť do slovenskej histórie trochu orientalistiky, neobišli sme ani súčasné dejiny, čím sme chceli nadviazať na úspešnú tradíciu našej domovskej katedry a v štúdiu Riešenie národnostnej otázky sa zameriavame na etnické prostredie Spiša v polovici 20. storočia. Z rovnakého súdku, teda dejinám 20. storočia, sa venuje aj recenzia nášho kolegu Juraja Jankecha, ktorý odborným okom zhodnotil historický prínos knihy L. Kmeťa Povstalecké pancierové vlaky.

V našom časopise sa nevyhýbame ani politike, ale trošku z iného pohľadu. V rubrike História v rukách politiky sa venujem aktuálnej téme, ktorou sa pred nedávnom stal osud jazdeckej sochy kráľa Svätopluka, ktorá vyvolala rozporuplné reakcie v slovenskej spoločnosti. Na tomto príklade demonštrujem, aký neblahý vplyv má politika, keď sa vmieta do histórie.

O aktivitách Študentskej historickej spoločnosti Vás v krátkosti poinformuje jej predsedníčka a naša doktorandka, Mgr. Eva Kalhotková, ktorá predstaví zaujímavé činnosti a podujatia organizované práve ŠHS. Na záver si môžete otestovať svoje vedomosti v testíku, ako inak, zo staroveku a súčasných dejín. Verím, že si ACHERON obľúbite a stanete sa jeho fanúšikmi a ak by ste mali záujem stať sa jeho aktívnymi členmi – prispievateľmi, kontaktujte redakciu alebo opýtajte sa priamo na našej katedre.

šéfredaktor Tomáš Adamčík

Editoriál.....2**Moc a sláva akkadských vládcov**

Tomáš Adamčík.....s. 3 - 8

Kráľovné starého Egypta

Miroslava Melichová.....s. 9 - 14

Riešenie národnostnej otázky v okrese Spišská Nová Ves v rokoch 1945-1948

Martin Furmanik.....s. 15 - 18

Povstalecké pancierové vlaky

Juraj Jankech.....s. 19 - 21

Nad Svätoplukom sa blýska

Tomáš Adamčík.....s. 22-24

Študentská historická spoločnosť

Mgr. Eva Kalhotková.....s. 25

Otestujte sa na záver.....26

Vážení čitatelia, paralelne s našim časopisom vychádza nášmu kolegovi, skvelému mladému historikovi a nemenej nadanému spisovateľovi, Martinovi Furmanikovi, jeho románová prvotina s názvom *Stabilita republiky*. Ide o skvelú satiru na slovenskú politickú (re)prezentáciu a pohodové čítanie na voľný čas, keď vás už omrzí náročná história nášho Acheronu.

Vrelo odporúčam!

Martin Furmanik

Stabilita Republiky

MOC A SLÁVA AKKADSKÝCH VLÁDCOV

TOMÁŠ ADAMČÍK

Skôr ako sa k moci dostal Akkadčan menom Sargon, syn kňazky a semitského otca, do tých čias sa Mezopotámia trieštila o zbrane sumerských vládcov najstarších mestských štátov Uru, Uruku, Kiša, Ummy či Lagaša. A práve mesto Kiš, ktoré predstavovalo hranicu medzi Sumermi na juhu a Semitmi na severe, sa stalo javiskom nástupu Šarrukína k moci, javiskom nevidanej kariéry v dejinách Mezopotámie, kedy sa z čašníka kišského kráľa Ur-Zababu stal zakladateľ prvej semitskej veľríše – Akkadskej ríše. Nová dynastia Akkadčanov, z ktorej pochádzal aj najudatnejší panovník Východu, Sargonov vnuk Narám-Sín, nielenže vytvorila prvý teritoriálny štát starovekého sveta, ale dovtedy nevídaným spôsobom rozšírila hranice svojej ríše a meno Sargon Akkadský sa stalo v neskoršom mezopotámskom písomníctve prototypom úspešného vládcu, o ktorom sa po väčšinu druhého a prvého tisícročia pred Kr. tradovali mnohé legendy.

Pohárnik kráľom – kariéra Sargona Akkadského

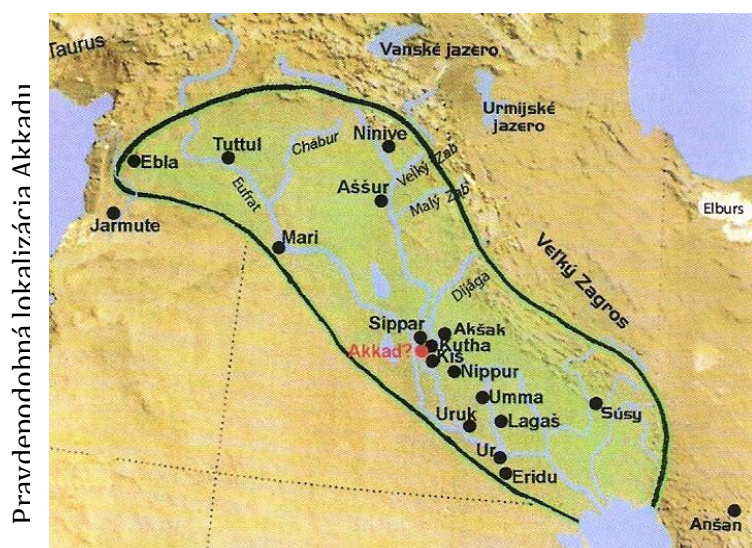
Podľa legendy bol Sargon tajne narodeným synom semitského otca a vysokej chrámovej kňazky bohyně Inanny (v babylonskej terminológii bohynia Ištar), zaviazanej k bezdetnosti. Jeho matka ho potajomky porodila v meste Azupirán („Šafránové mesto“), ležiacom na pravom brehu rieky Eufrat a následne vložila svoje dieťa do rákosového košíka, veko uzavrela pečatou zo smoly a zverila ho napospas vlnám rieky Eufrat čo až nápadne pripomína osud starozákonného Mojžiša (Ex 2, 1 -10). Dieťa putovalo v košíku po prúde rieky Eufrat, až kým ho nezachránil čerpač vody menom Akki (podľa inej verzie ho našiel záhradník Laīpu), ktorý dieťa vytiahol pri naberaní vody do nádoby, prijal ho za syna, vychoval a vyučil záhradníctvu. Keď sa stal Sargon záhradníkom, bohynia Ištar mu dala svoju lásku a vďaka jej priazni sa dostal na dvor kišského kráľa Ur-Zababu ako kráľovský čašník a po palácovom povstaní roku 2340 pred Kr. stal sa kráľom.

Usudzujúc podľa tejto legendy, Sargon teda násilne uchvátil štátnu moc, založil novú dynastiu, a pretože nemohol zákonným spôsobom odôvodniť svoje právo na kráľovský trón, prehlásil sa za chránenca najvyššej bohyně Ištar. Túto snahu uzákoniť svoju moc dosvedčuje i meno, ktoré si uzurpátor dal – Sargon. Akkadská verzia jeho mena znie Šarrum-kínium, čo v preklade znamená „zákonný“ alebo „pravý“ kráľ, čo je jasná narážka na skutočnosť, že sa vlády zmocnil násilím.

Pravdepodobne podobizňa kráľa Šarru-kína I.,
okolo r. 2350 pred Kr.. nájdená v Ninive
(Iracké múzeum v Bagdade)

Akkad – sídlo novej dynastie

Akonáhle sa Sargon dostal k moci, založil v blízkosti Kiša nové hlavné mesto svojej semitskej veľríše, Akkad. Bol prvým panovníkom svetových dejín, ktorý korunoval svoj vzostup a slávu založením vlastnej metropoly. Tento čin sa odzrkadlil aj v sumerskom kráľovskom zozname, ktorý uvádza: „Šarru-kínu, ktorého otec bol pestovateľom palie, čašník Ur-Zababu, kráľ Akkadu, ten, ktorý vybudoval Akkad, stal sa kráľom a vládol 56 rokov.“ Táto staroveká metropola kráľa Šarru-kína sa dokonca spomína aj v Starom zákone, v Mojžišovej knihe Genesis: A počiatkom jeho kráľovstva bol Babylon (Bábel), a potom Erech, Akkad (Agade) a Kalmé v krajine Senaár /G,10:10/. Meno mohlo pôvodne patriť dedine či mestečku, ktoré si vybral za svoju základňu a následne sa používalo nielen na označenie mesta, ale aj na označenie okolitého územia (mát akkadim) a slúžilo k odlíšeniu od južného Sumeru.

Pravdepodobná lokalizácia Akkadu

najstarších mezopotámskych miest Kiš. Podľa najnovších domnienok sa mesto nachádzalo v blízkosti sútoku Tigridu s jeho východným prítokom, riekou Dijálou. Vo svojej dobe mesto prekypovalo životom, čulým obchodným ruchom, pretože ležalo na rieke Eufrat a disponovalo prístavom, v ktorom kotvili obchodné lode privážajúce vzácny tovar zo vzdialených krajín. Prístavná hrádza mesta Akkad vítala lode z Meluchchy, Maganu a Dilmunu, teda z území, ktoré boli identifikované s oblasťou rieky Indus, Ománom a Bahrajnom. Navyše medzi Eufratom a Tigrisom viedla akkadským územím karavánná cesta, ktorá sa na západe spojovala s karavánnymi cestami do Arábie a na východe s karavánnymi cestami do horskej oblasti pohoria Zagros.

Sargon teda vybudoval skutočnú metropolu svojej ríše, hodnú jeho mena, obohnal ju mocnými hradbami a obdaril prístavom, ale aj napriek týmto snahám jej nedokázal dať základy dost' silné nato, aby prežili viac než štyri či päť generácií akkadských kráľov. Navyše osud Akkadu bol spečatený hroznou kľatbou, ktorú zoslali na mesto veľkí bohovia Su'en (Sín), Enki, Inanna, Ninurta, Iškur, Utu, Nusku a Nisaba, pretože Akkadčania zničili svätýňu Ekur najuctievanejšieho pozemského boha Enlila, ochrancu Nippuru. Podľa mýtu „Prekliatie Akkadu“ bol za tento bezbožný čin zodpovedný Sargonov vnuk Narám-Sín, ale podľa klinopisných tabuliek to bol práve

Ukážka z mýtu „Prekliatie Akkadu“

*Tehdy Su'en, Enki, Inanna,
Ninurta, Iškur, Utu, Nusku
a Nisaba, velcí bozi,
pro usmíření Enlilova srdce
sami k němu se modlili:
„Enlile, nechť městu, jež
město tvé zničilo, jak
tvému městu se vede,
ať město, jež svatyni tvou
vniveč obrátilo, jak Nippur
je zničeno!
Studnice jejich města ať
naplní se lebkami,
obyvatelé ať jména svá
zapomenou,
bratr ať nepozná bratra
svého,
dívka mladá ať ve své
světnici běduje!
Otec v domě svém, kde
žena zemřela mu, nechť
pláče hořce,
jak ho lubi v děrách svých
naříká!
Nechť je jak vrabce v
koutech pobíjejí,
ať jako hrdličky jen
strachem vrkají!“
Podruhé Su'en, Enki,
Inanna, Ninurta, Iškur,
Utu, Nusku a Nisaba, velcí
bozi,
pohled svůj na město
upřeli,
zlou kletbou prokleli
Akkad:
„Město, které jsi napadlo
Ekur, Ekur je Enli!
Akkade, který jsi Ekur
napadl, Ekur je Enli!“*

(HRUŠKA, B. a kol.: Mýty
staré Mezopotámie, 1977)

on, ktorý v Ekure staval a prinášal bohom bohaté dary a obete. Historická tradícia ukázala, že skutočnou príčinou zániku Akkadu sa stali horské kmene Gutejcov, symbolicky v prameňoch nazývaných ako „draci z hôr“, ktorí spustošili Akkad okolo roku 2159 pred Kr.

Výboje akkadského kráľa – koniec sumerskej samostatnosti

Nápis o Sargonovom víťazstve nad Sumermi

„Sargon, vládca Akkadu, miestodržiteľ Ištarin, kráľ Kiša, kňaz Anuov, kráľ zeme, veľký zástupca Enlilov, mesto Uruk porazil a jeho hradbu rozboril.

V boji s Urukom zvíťazil. Lugalzagesiho, kráľa Uruku, v boji jeho ruka zajala a v kovovom obojku ho viedol bránou Enlilovou.

Sargon, vládca Akkadu, bojoval s mužom z Uru a premohol ho, jeho mesto porazil a jeho hradbu rozboril a územia jeho od Lagaša až k moru zničil. Svoje zbrane umyl v mori. S mužom z Ummy v boji zvíťazil, porazil jeho mesto, rozboril jeho hradbu.

Sargonovi, kráľovi zeme, Enlil nenechal žiadneho súpera, územia od horného mora k dolnému moru mu dal pod vládu.

(MOSCATI, S.: *Staré semitské civilizácie*, 1969)

Keď sa Sargon stal akkadským kráľom, započal so zjednocovaním celého Akkadu. Stal sa kráľom Kiša a hlavou všetkých akkadských štátov a v priebehu svojej 56 ročnej kariéry úspešného vládcu a dobyvateľa podnikol množstvo vojenských ťažení, ktorými si podmanil rozsiahle územia siahajúce až k Stredozemnému moru. Tak sa v Mezopotámii pod mocou Sargona a jeho nástupcov vytvorilo prvé kráľovstvo, ktoré zjednotilo celú krajinu pod ústrednú vládu jedného panovníka.

Svoje ambiciózne plány na vytvorenie semitskej veľríše mohol Sargon uskutočniť až vtedy, keď sa zbaví svojich sumerských oponentov. Najväčšiu hrozbu pre akkadského kráľa predstavoval Lugalzagesi, vládca Ummy, ktorý po víťazstve nad lagašským kráľom Urukaginom sa stal pánom celého Sumeru. Proti sargonovým vojskám sa postavila silná koalícia Uruku pod vedením Lugalzagesiho a päťdesiatich ensiov, ktorí však podľahli sile sargonových zbraní. Po víťaznej bitke Sargon odviekol porazeného kráľa do posvätného mesta Sumerov, Nippuru, kde ho vystavil s príznačným zmyslom pre verejnú podívanú pred Enlilovým chrámom v klietke ako divoké zviera odsúdené na zatratenie. Sargon týmto aktom dal Sumerom jasne najavo, že ich kráľ stratil priazeň svojich bohov, ktorí sa od neho odvrátili a prešli na stranu jeho protivníka, na stranu kráľa Akkadu. Navyše Sumeri mali ešte v blahej pamäti hroznú kliatbu, ktorú na Lugalzagesiho zoslal Urukagina, kráľ Lagaša. Strach a obavy o svoj osud dokumentujú aj Lugalzagesiho nápisy: „Nech Enlil, kráľ zeme, povie Anovi, svojmu milovanému otcovi, moju prosbu o to, aby ma nechal dlho na živote a aby krajiny mohli žiť v bezpečí. Až mi dá hojnosť bojovníkov, až sú početní ako plevel ... dobrý osud, ktorý mi bohovia určili, až už nemenia!“

Víťazstvo nad Lugalzagesim predstavovalo sľubný začiatok. Napriek tomu boli však na juhu vazalské kráľstvá, ako napríklad urský kráľ, ktorý sa Sargonovi postavil na odpor ešte aj po víťazstve nad Lugalzagesim. Urský vládca bol porazený ako napokon všetci sumerskí ensiovia, ktorí Sargonovi dobrovoľne neotvorili brány svojich miest. Sargon tak tiahol na Ur, zmocnil sa ho a rozboril mestské hradby, potom vyplienil územie mesta E-Ninmaru, ktoré bolo za Lugalzagesiho po porážke Urukaginovej prehlásené za hlavné mesto štátu Lagaša. Keď Sargon zvíťazil nad týmto mestom, „umyl si

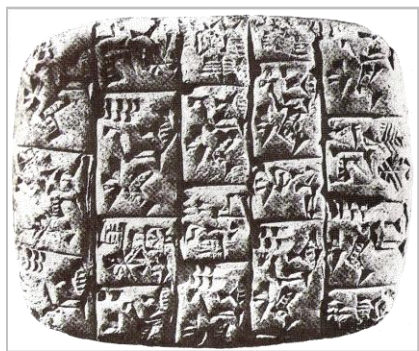
Akkadčania odvádzajú zajatcov. Fragment alabastrovej stély z 23. stor. pred Kr.

zbraň v mori“ a na spiatocnej ceste porazil Ummu. Svoje víťazstvo na juhu dovŕšil Sargon obnovením porazeného mesta Kiš.

Ovládnutie sumerských mestských štátov v južnej Babylónii a vzrast moci Akkadskej ríše sa odrazil aj v Sargonových tituloch – stal sa kráľom Akkadu, Kiša a Uruku. Avšak s týmito poctami sa Sargon neuspokojil a jeho kariéra úspešného vládca a dobyvateľa smerovala predovšetkým za dosiahnutím titulu „kráľa štyroch svetových strán“.

Na ceste k titulu „Kráľ štyroch svetových strán“

Nález klinopisného archívu v Eble, detail tabulky

Centralizácia moci v Sumere a Akkade umožnila Sargonovi Akkadskému zahájiť expanzívnu politiku, ktorá v dovtedajších dejinách Mezopotámie nemala obdoby. Moci sargonových zbraní sa poklonili králi a ensiovia zo všetkých okolitých krajín. V jeho nápisocho sa objavujú zmienky o mestách Mari, Tuttulu (dnešné Tell Bi'a na strednom Eufrate) a rovnako o severosýrskej Eble, ktorá v tejto dobe patrila k najvýznamnejšej obchodnej osade na území Sýrie. Práve v Eble (dnešný Tell Mardich) sa archeológom podarilo objaviť obrovský počet klinopisných tabuliek (cca 17 000), ktoré obsahujú zväčša hospodárske, administratívne, historické, lexikálne i literárne texty, na základe ktorých si vytvoríme presnejší a ucelenejší obraz o živote tohto starovekého mesta, ktoré bolo až do svojej porážky Sargonom a neskôr aj jeho vnukom Narám-Sínom obchodným a mocenským „tigrom“ starovekej Sýrie. V spomínanom Tuttulu sa Sargon poklonil bohovi Dagánovi, ktorý mu odovzdal moc nad Hornou zemou (západná Sýria), Mari, Eblou a Jarmuti až k Cedrovému pohoriu a Strieborným horám. Krajina Mari ležala na západ od stredného toku Eufratu, Jarmuti v severnej Palestíne, „Cedrovým lesom“ sa nazývali Libanonské hory a „Striebornými horami“ pravdepodobne Taurus blízko Kilikijských vrát. Ťažením na

západ sledoval teda Sargon cieľ preniknúť do Palestíny a Sýrie až k maloázijským hraniciam, aby sa zmocnil ich prírodného bohatstva, hlavne cedrových lesov a striebornej rudy. Klinopisné texty rozprávajú aj o tom, že sa dostal až na Cyprus a údajne sa vypravil tiež na Krétu (klinopisne Kaptara, snáď starozákonný Kaftór = Kréta). So svojou armádou pravdepodobne dobyl na juhu aj Magan (dnešný Omán), Dilmun (dnešný Bahrajn), ostrov Tilmun v Perzskom zálive, severne sa zmocnil pohoria Taurus v Turecku, ovládol Anatóliu ale tiež sa vydal východným smerom proti Elamu. Neskoršia epická báseň „Kráľ bitky“, ktorá sa našla v egyptskej Tel el-Amarne, pričíta Sargonovi i dobytie časti Malej Ázie. Ťaženie do Anatólie údajne podnikol na ochranu akkadských kupcov, ktorí v tejto oblasti mali obchodné osady, pričom mu išlo najmä o hospodárske záujmy, o čom by svedčilo dobytie Tilmunu ako najvýznamnejšieho prekladiska tovaru na Dolnom mori, o ktorom sa znovu a znovu zmieňujú Sargonove nápisy. Že panstvu nad Dolným morom pripisoval aj symbolický význam pre svoju ríšu, to možno vyčítať z textu, ktorý hovorí, že Sargonovi bojovníci „si umyli zbrane v Dolnom mori“.

Úspešnú expanzívnu politiku mohol viesť Sargon Akkadský len s efektívnym vojskom, ktoré mohlo rýchlo operovať na pomerne rozsiahlom území ríše, a preto zriadil ľahko vyzbrojené a pohyblivé vojsko, ktoré sa stalo oporou jeho moci. Zorganizoval družinu profesionálnych vojakov z povolania, ktorá mala 5 400 mužov. V starých textoch sa doslovne píše, že pred ním každodenne jedávalo 5 400 mužov. Pravdepodobne išlo o vysoko postavených palácových zamestnancov a vojakov. Zatiaľ čo sa chrámová domobrana sumerských miest skladala z oddielov ťažkoodencov, ktorí bojovali v severnom

šíku a porážali nepriateľov dlhými kopijami, mali v Sargonovej vojenskej družine dôležitú úlohu lukostrelci. Vďaka tejto modernizácii armády si „pravý kráľ“ podmanil nielen sumerské mestské štáty ale aj celý známy svet starovekého Blízkeho východu.

Kríza akkadského panstva

Sargonove vojská síce dobyli najvýznamnejšie centrá starovekého Blízkeho východu a ovládli priestor od Horného po Dolné more, avšak nedokázali ich premeniť na akkadské državy. Jadrom Akkadského impéria sa stalo len územie vlastnej Mezopotámie – teda južnej Babylónie (Sumer) a severnejšej časti s centrom Akkad, z ktorého podnikali lúpežné výpravy do vzdialených končín s cieľom získať bohatú korisť a vojenských zajatcov. Žiadne z území dobytých za hranicami Mezopotámie sa nestalo trvalou súčasťou ríše. Dobyté krajiny a podmanené národy nesplynuli s Akkadom v jednotný štátny organizmus a trpeli jarmom, ktoré na nich dobyvateľ uvalil.

Aby akkadský vládca predišiel prípadným vzburám a povstaniam zo strany porazených mestských štátov, nechal zrušiť ich mocné hradby a z prezieravých dôvodov tam ponechal stále vojenské posádky, aby dohliadali na pokoj. Po ovládnutí sumerských mestských štátov musel obnoviť administratívu a správu nových území, a preto musel vybudovať aj nový administratívny aparát. Postavenie porazených národov sa však nezmenilo, len najvyššiu správu na obsadenom území vykonávali členovia kráľovskej rodiny alebo iní vysokí akkadskí úradníci. Strediskom jeho moci sa stal kráľovský palác, ktorý predstavoval obrovskú politickú, správnu a ekonomickú jednotku, ktorá do seba včleňovala stále väčšie množstvo pôdy a zamestnávala veľký počet pracovníkov: vojakov, úradníkov, pisárov, obchodníkov, remeselníkov a poľnohospodárov. Skutočnosť, že panovník sústredil veškerý prísun dôležitých surovín do svojich rúk, len ešte podtrhla jeho výnimočnú moc, proti ktorej vplyv chrámového hospodárstva alebo mesta hral len obmedzenú rolu.

Moc akkadského vládcu a sila jeho impéria však nedokázala nadhlo umlčať sumerský hlas volajúci po slobode a samostatnosti. Zväčšovanie verejných dávok, privlastňovanie občinových pozemkov a obtiažne dobyvateľské ťaženia vzbudzovali nespokojnosť ľudových mas, čo bol jasným signálom na povstaní proti akkadskej nadvláde a boj za svoju slobodu. Pramene, ktoré máme až z neskoršieho obdobia, nás informujú o dvoch veľkých povstaniach, ktoré vypukli na konci Sargonovej vlády. Sumeri zorganizovali povstanie, a to tak obrátne, že na to akkadský dvor prišiel, až keď sa na konci 55-ročnej Šarru-kínovej vlády ozval z Uru signál na útok. Dokumenty o tom poväčšinu zmizli, lebo ich Akkadčania pravdepodobne zničili. Vieme len toľko, že povstanie sa skončilo krvavou porážkou Sumerov. Tieto vzbury a rebélie vychádzajúce hlavne zo sumerských mestských štátoch, bojujúcich za svoju samostatnosť, zneprijemňovali život aj Sargonovým synom – dedičom akkadského trónu.

Mapa: Výboje akkadského kráľa

Použitá literatura a zdroje obrazových príloh

1. AVDIJEV, V. I.: *Dějiny starověkého východu*. Praha 1955.
 2. BIČ, Miloš: *Při řekách babylónských*. Praha 1990.
 3. BRENTJES, Burchard: *Zlatý věk lidstva*. Praha 1973.
 4. ĎJAKOV, V. I. - KOVALEV, S. I. (ed.): *Dějiny starověku*. Praha 1963.
 5. FRANCEV, J. P. (ed.): *Dějiny světa I*. Praha 1962.
 6. HRUŠKA, Blahoslav et al: *Mýty staré Mezopotámie*. Praha 1977.
 7. KLÍMA, Josef: *Nejstarší zákony lidstva. Chammurapi a jeho předchůdci*. Praha 1979.
 8. KLÍMA, Josef: *Ludia Mezopotámie. Cestami dávnej civilizácie a kultúry pri Eufrate a Tigride*. Bratislava 1988.
 9. *Kronika ľudstva*. 6. dopl. slovenské vydanie. Bratislava 2001.
 10. LEICKOVÁ, Gwendolyn: *Mezopotámie. Počátky měst*. Praha 2005.
 11. MOSCATI, Sabatino: *Staré semitské civilizace*. Praha 1969.
 12. NOVÁKOVÁ, Nea - PECHA, Lukáš - RAHMAN, Furat: *Dějiny Mezopotámie*. Praha 1988.
 13. PEČÍRKA, Jan: *Dějiny pravěku a starověku*. Praha 1989.
 14. PROSECKÝ, Jiří et al.: *Encyklopedie starověkého Předního východu*. Praha 1999.
 15. ROAF, Michal: *Cultural Atlas of Mesopotamia and the Ancient Near East*. New York 1990.
 16. SOUČEK, V. – NOVÁKOVÁ, N.: *Úvod do klínového písma a babylónštiny*. Praha 1972.
 17. SOUČKOVÁ, Jana: *Starověký Přední východ*. Praha 1979.
 18. UHLIG, Helmut: *Sumeri*. Bratislava 1983.
 19. ZAMAROVSKÝ, Vojtech: *Na počiatku bol Sumer*. Bratislava 1984.
- www.en.wikipedia.org/wiki/

KRÁLOVNÉ STARÉHO EGYPTA

MIROSLAVA MELICOVÁ

Postavenie ženy v krajine sfíng a pyramíd nebolo len iluzórne. Bola mužovi do značnej miery rovnocenným partnerom. Mala svoje práva a povinnosti. V mnohých ohľadoch a krajinách sa ani dnes netešia ženy takým výhodám aké staré Egyptanky považovali za samozrejme. Tento článok sa venuje ženám pri kormidle moci. Nie všetky boli vládnuce kráľovné, ale každá z nich významne ovplyvnila svoju dobu. Egypt sa môže pýšiť množstvom kráľovien, ktoré vykonali záslužné činy. Za všetky boli do tohto článku vybraté pomerne známe vládkyne ako Hatšepsut, Nefertiti a samozrejme nechýba ani žena, ktorá očarila Caesara, ako aj Marka Antonia, Kleopatru VII. Netreba však zabudnúť aj na tie menej často spomínané, ale s veľmi zaujímavým osudom. Sú to napríklad Sobekneferure, Neitokret, Tausret...

Kráľovná Hatšepsut

Bola kráľovnou 18. dynastie. Podľa chronológie zostavenej uznávaným egyptológom Ianom Snowom vládla v rokoch 1473 – 1458 p. n. l. Podobne ako jej predchodcovia prijala Hatšepsut viacero mien. Napríklad „Tá, ktorej zjavenia sú božské (neteret chau)“, „Zákon je moc božského svetla (Maatkare)“ Samotné meno Hatšepsut môžeme preložiť aj ako „Prvá medzi ctihodnými“, resp. šepset možno aj ako „Najvznešenejšia z dám“.

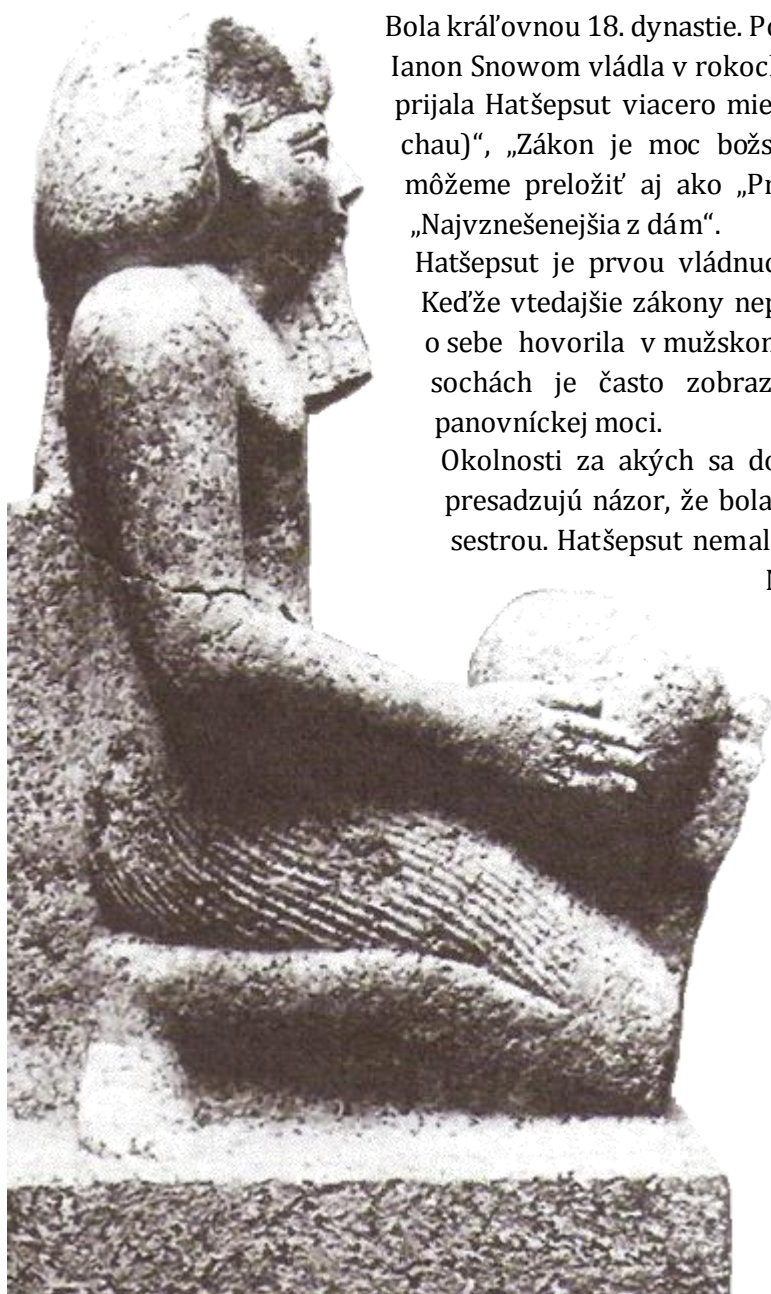
Hatšepsut je prvou vládnuťou kráľovnou, teda nie len kráľovskou manželkou. Keďže vtedajšie zákony nepočítali s možnosťou ženy na čele krajiny, Hatšepsut o sebe hovorila v mužskom rode a titulovali ju „kráľ“. Z toho vyplýva, že na sochách je často zobrazovaná s ceremoniálnou kobrou a bradou, znakmi panovníckej moci.

Okolnosti za akých sa dostala na trón nie sú dodnes celkom jasné. Mnohí presadzujú názor, že bola manželkou Thutmoseho II. a pravdepodobne aj jeho sestrou. Hatšepsut nemala s Thutmosem II. mužského potomka, iba dve dcéry

Nefrure a Meritre. Thutmose II. určil za svojho nástupcu syna, ktorého mal s vedľajšou manželkou Asetou. V dobe faraónovej smrti však dosiahol tento designovaný následník len niečo medzi päť až desať rokov, preto sa regentkou stala Hatšepsut.

Svoj nárok na trón podoprela aj inak. Dala vytesať nápis, v ktorom tvrdila, že jej otcom bol najvyšší egyptský boh Amon, ktorý vzal na seba podobu Thutmoseho I. a splodil ju s kráľovskou manželkou Iahmose. Spor sa vyriešil tak, že Hatšepsut bola uznaná za regentku kráľovstva a Thutmose za jej spoluvládca. Takýto stav mal trvať počas nedospelosti následníka trónu, ale pretiahol sa na 22 rokov, teda až do Hatšepsutinej smrti.

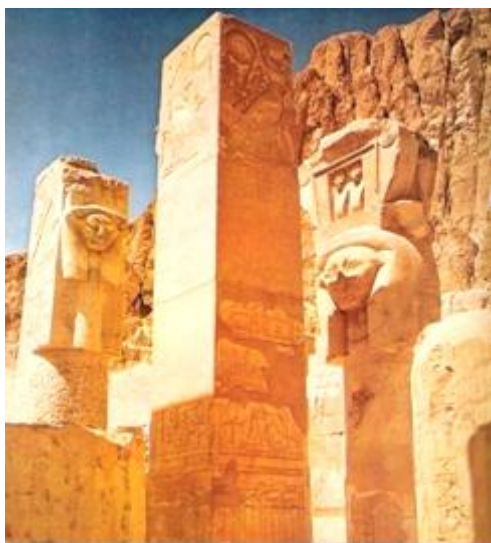
Keď sa Thutmose III. konečne dočkal dvojitej koruny ako samovládca dal odstrániť meno Hatšepsut, ktorá mu tak dlho upierala jeho práva zo

Žulová sochá kráľovnej Hatšepsut nájdená v Dér el-Bahrí
(Štátne múzeá v Berlíne)

všetkých nápisov. Ničitelia však neboli dôkladný a faraón sám mal množstvo iných starostí, takže to nestihol skontrolovať. Zrejme však nešlo o pomstu. Dokazuje to aj fakt, že jeho hlavná manželka dostala pri korunovácii meno Meritre Hatšepsut. Jeho cieľom bolo skôr vyvolať dojem, že vládla neprerušená línia faraónov s menom Thutmose. To spôsobilo, že sa pamiatky na kráľovnú Hatšepsut na mnohých miestach zachovali. Veľkým plusom jej vlády bolo, že nevedla vojny. Uprednostňovala skôr diplomaciu a obchod pred použitím sily. Pokiaľ vieme, Hatšepsut nariadila len jednu vojenskú výpravu do Núbie. Za jej vlády začali rozkvitať obchodné cesty do záhadnej krajiny Punt, ktorú treba hľadať v Afrike, najpravdepodobnejšie išlo o časť Somálska. Odtiaľ kupci prinášali rôzny exotický tovar. Zároveň rozšírila svoje obchodné záujmy do Egejskej oblasti, hlavne na Krétu. Hatšepsut síce nepreferovala vojenské výpravy, ale o to viac dbala na vnútorný rozvoj krajiny, dodržiavanie práva a poriadku a pod. Politická a sociálna štruktúra Egypta sa síce za jej vlády nezmenila, ale dochované správy nehovoria o hlade ľudových mäs.

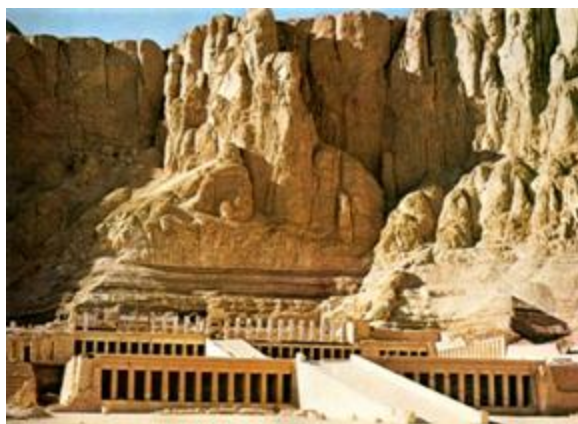
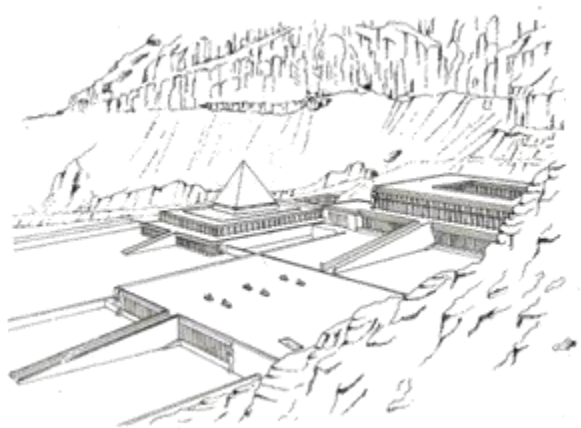
Hatšepsutin zádušný chrám v Dér el-Bahrí

Ako poradcu si vybrala architekta Senenmuta. Počas svojej kariéry získal mnoho titulov. Za všetky napríklad „Správca domu faraónovho“, „Zodpovedný za Amónové sýpky, polia, stáda, záhrady“... Najčastejšie sa Hatšepsut venovala stavebným aktivitám. K dobru jej možno pripísať, že dala s nemalými nákladmi dokončiť obnovu miest a chrámov zničených za dlhý čas Hyksóskej okupácie. Vláda kráľovnej Hatšepsut nám zanechala mnohé pamiatky. Určite najpozoruhodnejšou stavbou je jej zádušný chrám v Dér el-Bahrí. K chrámu je možné dostať sa cez Luxorský most, ktorý strážia dve sochy boha Hora. Už len poloha chrámu je fantastická. Nájdeme ho v pieskovom zálive pod útesom, ktorý pripomína pieskový vodopád. Vybudovaný je na troch umelých terasách. K chrámovému komplexu patrí aj kaplnka bohyně Hathor,

kaplnka boha Anupa a Slniečny chrám boha Re-Horachteja. K ďalším významným stavbám z jej vlády patrí napríklad ôsmy pylón v Amonóvom chráme v Karnaku, chrám bohyně Pachet v Bení Hassane, chrám vo Wádi Halfe.

Hatšepsut svoju kariéru zrejme nepredpokladala, lebo kým ešte nebola vládnuťou kráľovnou dala si budovať hrobku v Údolí kráľovien. Jej neskôr postavená hrobka bola objavená koncom 19. storočia americkým archeológom Theodorom M. Davisom v Údolí kráľov. Lupiči ju pripravili o poklady už v staroveku, ale zachoval sa jej sarkofág ako aj sarkofág jej otca Thutmoseho I. Ako sa skončil príbeh Hatšepsut? Existuje veľa teórií. Každopádne vieme, že dosiaľ sa nenašiel nijaký dokument z 21. roku jej vlády, ako aj, že od 22. roku je už Thutmose III. samovládca.

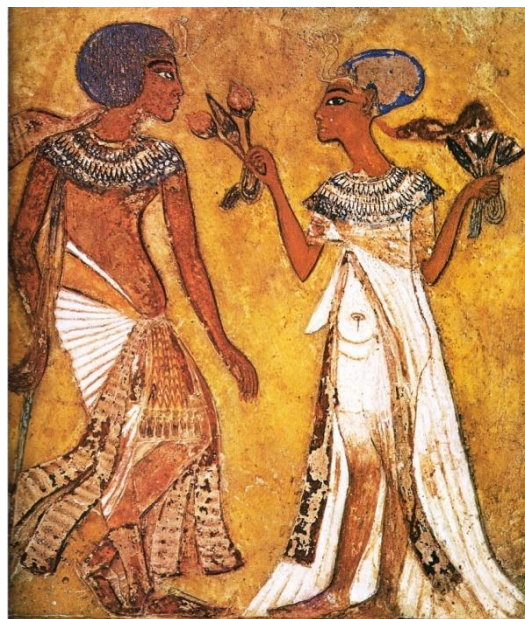
Krásna Nefertiti

Pri písaní o egyptských kráľovných sa rozhodne nesmie zabudnúť na Nefertiti. Nebola síce vládnuťou kráľovnou, teda tento názor je zatiaľ oficiálne prijímaný, ale časť vedcov verí, že určitú dobu vládla aj sama. Či už vládla alebo nevládla sama, na túto otázku zatiaľ nehľadám odpoveď. Isté je však, že dosiahla postavenie o ktorom sa mnohým kráľovským manželkám nemohlo ani snívať.

Otázka pôvodu Nefertiti nie je dodnes úplne vyriešená. Jej meno možno preložiť ako „Prišla krásavica“. Volala sa Nefertiti už od narodenia alebo si zmenila meno po vydaji za následníka trónu? V Egypte zmena mena nebola nezvyčajná. Cudzincom sa často dávali „krásne“ teda egyptské mená. Pochádzala snáď zo zahraničia a na egyptský dvor prišla z diplomatických dôvodov? V literatúre nájdeme hypotézy o tom, že Nefertiti bola pôvodne mittanská princezná Tatuhepa, ktorá sa vydala za Amenhotepa III v tridsiatom roku jeho vlády. Pramene však mlčia. Podľa niektorých obrazov z Tell el-Amarny sa dá predpokladať, že okrem manželovej rodiny sa Nefertiti bližšie stýkala iba so ženou menom Mutnedjmet, ktorá bola označovaná ako „sestra kráľovnej“. Druhá bola jej pestúnka Tij, manželka Ajeho jedného z najvyšších úradníkov v krajine. Aje dostal titul „božieho otca“, ktorý v niektorých prípadoch dostával kráľov svokor, no ako sme zatiaľ nikde nenašli meno Nefertitinej matky, Aje sa nikdy priamo neoznačuje ako jej otec. Nefertiti sa stala manželkou Amenhotepa IV., ktorý vošiel do dejín ako Achnaton. O jeho mladosti sa veľa nevie. Predpokladá sa, že s Nefertiti bol zosobášený, už pred nástupom na trón. V piatom roku svojej vlády dáva Achnaton postaviť nové hlavné mesto, ktoré nazval Achetaton teda Atonov obzor. Dnes sa toto miesto volá Amarna a je z neho už len rozsiahle pole rozvalín. Achnaton dostal dosť nelichotivú prezývku „kacířský faraón“. Jej pôvod treba hľadať v náboženskej reforme, ktorú presadzoval. Pokúsil sa zaviesť v Egypte jediného boha Atona – slnečný kotúč, avšak narazil na tvrdý odpor Amonových kňazov. Nie nadarmo platilo pre súdobý Egypt, že jekrajinou tisícky bohov. Teraz sa vráťme späť k Nefertiti. Je nesporné, že hrala dôležitú úlohu v novom kulte boha Atona. Na mnohých reliefoch ju vidieť ako prináša obeť bohu, čo bolo dovtedy prípustné iba pre faraóna. Čo sa však týka záležitosti riadenia krajiny jej podiel na vláde je veľmi sporný. Samotný Achnaton sa veľmi o vládne záležitosti nezaujímal. Postupne sa stále zvyšuje rozklad krajiny. Do vývoja udalosti však zasiahne smrť.

Domáci oltár – Achnaton, Nefertiti a tri dcéry

Milenci v záhrade – Achnaton a Nefertiti

Nefertiti mala s Achnatonom 6 dcér: Merejetaton, Maketaton, Anchensenpaton (tieto tri sa pravdepodobne narodili ešte vo Wasete), Neferuaton, Neferure, Setepenre. Dve z jej dcér sa stali kráľovkami. Bola to Merejetaton, manželka Smenchkareho a Anchensenpaton, ktorá vošla do dejín ako Anchensenpamon, manželka Tutanchamona. V trinástom roku Achnatonovej vlády umiera princezná Maketaton. Jeden reliéf zobrazuje rodičov v hlbokom smútku. Na ďalšom odnášajú malé dieťa. Achnaton podobne ako jeho

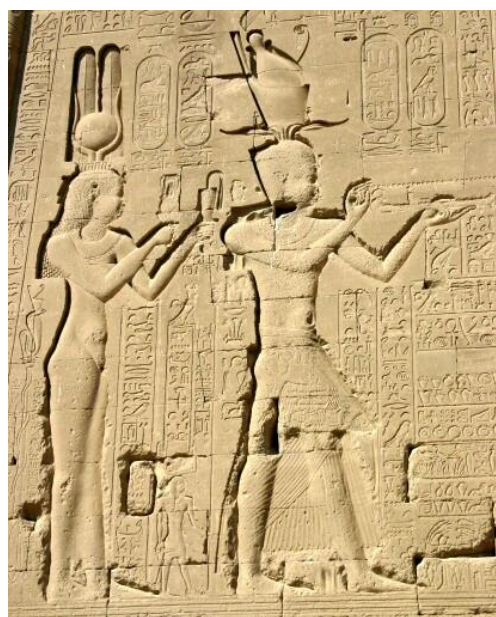
predchodca sa zosobášil so svojimi dcérami. Tu sa natíska otázka: „Bolo manželstvo naplnené?“ Počala azda Maketaton dieťa a pôrod neprežila? Jedno je však isté. Odvtedy sa vytrácajú zmienky o Nefertiti. Zomrela vari aj ona? Nijaký dosiaľ nájdený reliéf nezobrazuje jej skon. To všetko vytvára živnú pôdu pre špekulácie. Romantici sa domnievajú, že kráľovná sa stala obeťou palácových intríg. Iní, že ju vypovedali do vyhnanstva pre mimomanželský vzťah alebo možno potrestali, pretože neporodila syna. Pravdepodobnejšie je, že žila v Achetatone do smrti, o čom svedčí aj úlomok sošky mŕtvej Nefertiti, ktorý sa našiel v troskách pred hrobkou. Najznámejšia pamiatka na Nefertiti, ktorá sa nám zachovala je bezpochyby jej busta, ktorá bola objavená v Amarne v dielni umelca Thutmoseho roku 1908 nemeckým archeológom Borchardtom. Verejnosti ju sprístupnili až roku 1925. Dnes je vzácne dielo v Egyptskom oddelení zbierok Pruskej nadácie v Berlíne.

Busta kráľovnej Nefertiti

Kleopatra VII

„Jej krása, ako sa povrára, nebola vôbec taká výnimočná, ani taká, že by vzbudila pozornosť na prvý pohľad. Zato však pri bližšom kontakte vyžarovala neodolateľné čaro, a jej postava, spolu s vyberanou konverzáciou a jemnými spôsobmi, ktoré sa prejavovali v celkom jej správaní zanechala hlboký dojem.“ Plutarchos takto opisuje jednu z najznámejších žien v dejinách Egypta. Je ňou Kleopatra, siedma tohto mena v dynastii Ptolemaiovcov. Aký bol jej životný príbeh?

Kleopatra a Cesarion, Dendera chrám

Po smrti Alexandra Veľkého si jeho generáli rozdelili ríšu. Egypt získal Ptolemaios, syn Lagov, ktorý vošiel do dejín ako Ptolemaios I. Sotér. Založil v Egypte novú dynastiu, ktorej dejiny sú postriekané krvou. Ako príklad spôsobov, ktoré obľubovali Ptolemaiovcí môžeme uviesť Ptolemaia VIII., ktorý sa oženil s Kleopatrou II., vdovou po svojom bratovi, a ešte v deň svadby dá zavraždiť jej syna. Potom znásilnil svoju neter Kleopatru III., neskôr sa s ňou ožení a vymenuje ju za spoluregentu popri jej nevlastnej matke. Keď sa Alexandrijčania postavili na stranu jeho prvej ženy, ujde na Cyprus, vezme so sebou syna z prvého manželstva, dá ho zavraždiť a pred vlastnými očami rozsekať. Kleopatre II. potom odovzdajú časti synovho tela. Tá tiež nemá zábrany a využije to na politické účely: rozsekanú mŕtvolu verejne vystaví, čím este vúčšmi podnieti hnev Alexandrijčanov. Na tento odpor odpovie Ptolemaios VIII. brutálnym činom.

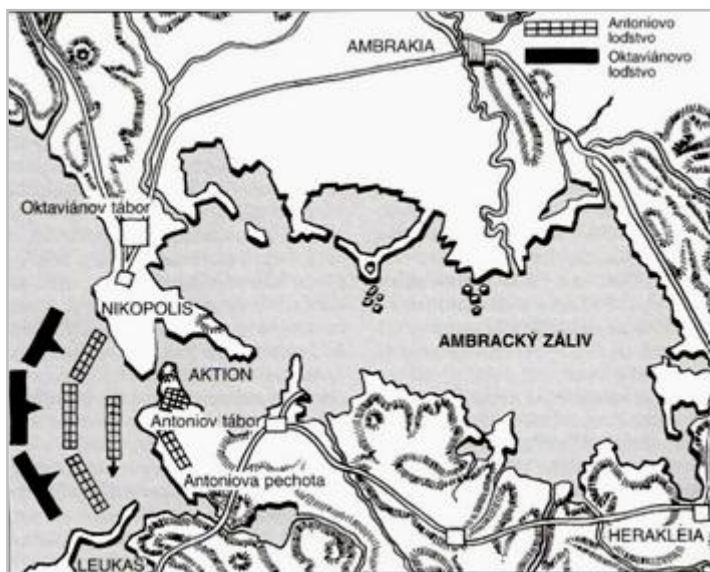
Jedného dňa, keď je mestský gymnasion plný ľudí, dá ho obklúčiť a zapáliť, takže množstvo Alexandrijčanov zaživa zhorí. Ptolemaios VIII. nebol ani zďaleka jediný z tejto rodiny, ktorý obľuboval vraždu ako spôsob riešenia problému. Nuž, a takýmito predkami sa mohla „pochváliť“ Kleopatra.

Kleopatriným otcom bol muž, ktorý vošiel do histórie ako Ptolemaios XII. Mimoriadne rád hrával na flaute, preto mu v Alexandrii nepovedali inak ako Auletes teda flautista. Auletes mal šesť legitímnych detí, z toho štyri dcéry a dvoch synov. Kleopatra, ktorá sa narodila roku 69, bola najstaršou zo súrodencov. Bola to Kleopatra Tryfaina, ktorá zomrela predčasne, potom Berenika. Za ňou nasledovali dvaja bratia označovaní ako Ptolemaios XIII. a XIV., a napokon najmladšia Arsinoe. V čase, keď sa Kleopatra narodila, moc Ptolemaiovcov upadala. Auletes síce ešte ovládal Egypt, ale len zo súhlasom Ríma. Tu si zatiaľ budoval závrtnú kariéru muž, ktorý mal zohrať významnú úlohu v Kleopatrinom

živote. Jeho meno bolo Gaius Iulius Caesar. Tento muž začiatkom roku 49 pred n. l. prekročil so slovami „Kocky sú hodené“ riečku Rubicon, a zahájil ťaženie proti Pompeiovi. Náporu Ceasarových vojsk Pompeius nedokázal čeliť. Odišiel preto do Grécka, kde bol v bitke pri Farsale porazený. Z Grécka sa pokúsil utiecť do Egypta. Tu bol pri brehoch Alexandrie zavraždený. Po Pompeiovej smrti prichádza do Alexandrie Caesar, kde zasiahne do bojov o trón medzi osemnásťročnou Kleopatrou a jeho bratom Ptolemaiom. Aby získala Caesarovu podporu dala sa vraj Kleopatra svojim sluhom prepašovať tajne do kráľovského paláca. Po troch rokoch Caesara zavraždili na schodoch Mačacieho fóra. Zvodná kráľovná sa teda musela vrátiť do Egypta, aby neskôr rozohrala milostné dobrodružstvo s Marcom Antoniom. Po príchode do Egypta Kleopatra dala pravdepodobne odstrániť svojho brata a spolukráľa Ptolemaia XIV., i keď zatiaľ na to nemáme priame dôkazy. Potom povýšila svojho syna Ptolemaia Kaisara (XV.), ktorého otcom bol Caesar na spolukráľa. Začala sa venovať aj riešeniu problémov, ktoré postihli Egypt počas jej neprítomnosti. Podnikla kroky na odvrátenie hladu, ktorí postihol krajinu.

Zatiaľ čo Kleopatra riešila vnútorné problémy krajiny, Rím sa opäť zmietať v občianskej vojne. Šťastie vojvodcov bolo vrtkavé. Nakoniec však dostal Marcus Antonius za úlohu zaviesť „rímsky mier“ (pax romana) vo východnom Stredomorí. Priplával do Tarsu, aby tu prijal hold od okolitých vládcov. Kleopatra nemohla pozvanie odmietnuť. Priplávala s plnou egyptskou nádherou ako bohyňa Afrodita a Antonius podľahol. Nasledoval ju do Alexandrie a daroval jej mnohé územia, ktoré dobyl Rím. A keď mu porodila najskôr dvojčatá Kleopatru Selenu a Alexandra Helia, potom ešte Ptolemaia Fitadelfa, udelil jej titul „kráľovná kráľov“. Kleopatra ho však nikdy neuznala ako egyptského kráľa. Bol „princ manžel“. Na Antoniovo správanie sa asi nenájdu výstižnejšie slová ako tie, ktoré napísal Plutarchos v Životopisoch slávnych Grékov a Rimanov: „Dočista stratil rozum.“

Bitka pri Aktiu v roku 31 pred Kr.

Kleopatra a Antonius až príliš provokovali rímsku trpezlivosť. Postupne Antonius stratil väčšinu svojich rímskych prívržencov. Antoniov a Kleopatrin sen o grécko-orientálnej ríši pochovala bitka pri Aktiu, ktorá sa odohrala 2. septembra roku 31 pred Kr. Najskôr situáciu pre nich nevyzerala až tak zle. Boj bol pomerne vyrovnaný. Vtedy sa však stalo niečo neslýchané. Kleopatra a jej 60 lodí opustili bojisko a vyplávali smerom do Egypta. Antonius za ňou takmer okamžite vyplával a nechal vojsko na pospas Octavianovi. Čo mali robiť vojaci bez veliteľa? Postupne sa vzdávali alebo pridávali na Octavianovú stranu, veď

nehovorí sa pre nič za nič, že bitka bez vojvodu je prehratá bitka. Kleopatra vplávala do Alexandrie ako „vítazka“, ale svet sa jej postupne začína rúcať. Po nepravdivej správe o jej samovražde aj Antonius pácha samovraždu – prebodne sa mečom. Alexandriu obsadzujú rímske légie a Kleopatra myslí na to čo ju čaká. Oktavian jej síce prisľúvil, že sa nemá čoho báť, ale ona veľmi dobre vie čo ju čaká. Má pred očami osud sestry Arsinoe, ktorú po triumfálnej „Alexandrijskej vojne“ postupne viedli ulicami Ríma. To ju vedie k rozhodnutiu, že aj ona spácha samovraždu. Podľa legendy sa nechala uštipnúť kobrau, ale tento príbeh má určité medzery. S Kleopatrou sa totiž usmrtili aj jej dve otrokyne a to by s jednou kobrau, ktorá obvykle vystrekne všetok jed do jednej obete, nebolo možné. A sotva by sa jej podarilo prepašovať cez prísne stráže troch hadov. K tejto domnienke ma vedie aj fakt, že podľa antických autorov sa v Kleopatriných komnatách nenašiel ani jeden had.

Použitá literatúra a zdroje obrazových príloh

1. BAJLA, Ján: *Egypt*. Bratislava : Obzor, 1966. 220 s.
2. BIČ, Miloš: Královny. In: *V zemi sfing a pyramíd*. Praha : ISE, 1993, s. 241.
3. HRBEK, Ivan, et al.: *Dejiny Afriky*. Kniha prvni. 1. vyd. Praha : Svoboda, 1996. 470 s.
4. JACQ, Christian: Kráľovná Hatšepsovet. In: *Egypttanky*. Bratislava : Remedium, 2002, s. 54-59.
5. JACQ, Christian: Faraónka Hatšepsut. In: *Egypt veľkých faraónov*. Bratislava : Remedium, 2002, s. 126-136.
6. KRAUL, Franz: *Kleopatra*. 1. vyd. Žilina : Knižné centrum, 1999. 68 s. ISBN 80-8064-941-6
7. KLEIN, G., Düring, N.: Kleopatra – posledný úsmev faraónov. In: *Sfinga 2*. Bratislava : Ikar, 1997, s. 100-145.
8. PEČÍRKA, Ján: *Dějiny pravěku a starověku*. II. část. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979. 1091 s.
9. PIJOAN, José: *Dejiny umenia I*. Bratislava : Ikar, 1999.
10. SCHMIDT, Heike: Kacírová múmia – Achnaton, egyptský kráľ. In: *Sfinga 5*. Bratislava : Ikar, 2003, s. 8-52.
11. ZAMAROVSKÝ, Vojtech: *Bohovia a králi Starého Egypta*. 3. vyd. Bratislava : Perfekt, 2002. 423 s. ISBN 80-8046-205-4
12. ŽUKOV, J.M.: *Dějiny světa*. 1. vyd. Praha : Státní nakladatelství politické literatury, 1958. 776 s.
<http://sk.wikipedia.org/wiki/>
<http://de.wikipedia.org/wiki/>

RIEŠENIE NÁRODNOSTNEJ OTÁZKY V OKRESE SPIŠSKÁ NOVÁ VES V ROKOCH 1945-1948

MARTIN FURMANIK

Región Spiša bol oddávna známy svojou multietnicitou. Po Slovákoch boli najpočetnejším etnikom Nemci. V niektorých menších obciach Spiša podiel nemeckého obyvateľstva v roku 1930 dosahoval obvykle 80 – 90 %. Vďaka maďarizačným snahám druhej polovice 19. a začiatku 20. storočia sa výrazne zvýšil počet Maďarov, pričom išlo najmä o pomad'arčených Nemcov, Židov a Slovákov. Okrem nich tu boli ešte Židia, Rómovia, Rusíni (žijúci najmä na severe Spiša, v Levočských vrchoch a niektorých ďalších obciach) a ako pozostatok zálohu 13 spišských miest aj Poliaci. Po vzniku Československa sem prišlo aj niekoľko Čechov. V podstate rovnaké národnostné zloženie mal pred druhou svetovou vojnou aj okres Spišská Nová Ves. Napríklad v samotnom meste Spišská Nová Ves sa k 31. 12. 1938 hlásilo 11 615 osôb k slovenskej, 1031 k českej, 998 k nemeckej, 436 k maďarskej, 33 k poľskej, 271 k židovskej, 60 k cigánskej a 36 k inej národnosti.

Najväčšia pozornosť v r. 1945 – 1948 bola venovaná na Slovensku a teda aj v okrese Spišská Nová Ves, konkrétne jeho ONV, Nemcom a Maďarom. V menšej miere sa ONV v Spišskej Novej Vsi zaoberal Rómami a Židmi. Ostatné národnosti boli mimo jeho záujmu.

V spojitosti so SNP a s blížiacou sa Červenou armádou zachvátila spišských Nemcov panika. Začali živelné opúšťať svoje domovy. Popri týchto útekoch sa začalo aj s organizovanou evakuáciou Himmlerovým nariadením z 27. 10. 1944. Realizáciou bol poverený predseda Deutsche Partei F. Karmasin. Napriek tomu, že mnohí Nemci sa snažili tejto evakuácii vyhnúť, drvivá väčšina nemeckého obyvateľstva (120 000) opustila Slovensko. Do domov po nich sa začali svojvoľne sťahovať ľudia najmä sociálne slabší a tí ktorých domy boli poškodené, neskôr dochádzalo aj k oficiálnym konfiškáciám nemeckých majetkov. Mnohé obce hlásili, že sa u nich zlepšila bytová situácia v dôsledku odchodu Nemcov ako napríklad v Hnilčíku, Spišských Vlachoch alebo samotnej Spišskej Novej Vsi. Podobne boli uprázdnené aj úradnícke miesta po Nemcoch, ktoré obsadzovali Slováci, ale aj Česi o čom svedčí napríklad prijatie Zdeňka Bajeru 4. 2. 1945 za úradníka.

Po prechode frontu a stabilizácii pomerov sa mnohí Nemci vracali do svojich domovov. Ich presný počet nie je známy, odhaduje sa, že v druhej polovici roku 1945 sa nachádzalo na Slovensku okolo 50 000 Nemcov. Po príchode však boli zaistení. Napríklad len v júni 1945 bolo v okrese Spišská Nová Ves zaistených ruskou brannou mocou asi 550 a NB 525 Nemcov. Títo Nemci začali byť vyšetrovaní. Uvediem niekoľko príkladov. U istých Karola Komlosa st. a Karola Komlosa ml. sa potvrdilo, že neboli protifašisticky zmýšľajúci, dokonca Komlos ml. bol kandidát do SS. Michal Arelt bol vyzvaný, aby sa dostavil pred ľudový súd, lebo sa v roku 1940 hlásil k nemeckej národnosti a bol organizovaný v nemeckej strane. Nie všetci Nemci však evakovali ako napríklad Ľudovít Major z Vondrišľa (dnes Nálepko) a žiadali aby mohli byť ponechaný vo svojej obci, čo mnohí, ako aj Major odôvodňovali tým, že neboli organizovaní v žiadnej strane. Vyskytli sa aj prípady, že za vojny sa museli niektorí Slováci pod nátlakom prihlásiť za Nemcov, čoho príkladom bol Andrej Oravec z Vondrišľa. Boli rušené maďarské a nemecké politické strany, organizácie a spolky. Napríklad Klubu slovenských turistov a lyžiarov v Liptovskom Mikuláši bolo nariadené, aby uskutočnil likvidáciu spolku „Karpathenverein“ v Kežmarku a zároveň aby odovzdal majetok tohto spolku.

Následne boli Nemci sústredovaní v zaisťovacích a pracovných táboroch. V okrese Spišská Nová Ves bol zaisťovací tábor v miestnej časti Spišskej Novej Vsi, v Novoveskej Hute a v Krompachoch. Z okresu Spišská Nová Ves putovali niektorí Nemci do zaisťovacieho tábora v Levoči a do pracovného tábora

v Poprade – Kvetnici. Podľa údajov VI. Oddelenia HVNB bolo koncom septembra 1945 v pracovných a zaisťovacích táboroch rozmiestnených na území Slovenska internovaných celkovo 22 515 osôb. Napriek prechmatom a v určitých prípadoch aktom nezákonnosti, ktoré sprevádzali internáciu nemeckého obyvateľstva do táborov, prejavy otvorenej nenávisti a antipatií porovnateľné s protinemeckou hystériou v Čechách na Slovensku absentovali. Kruté zaobchádzanie s Nemcami, sprevádzané lynčovaním civilných osôb, ku ktorému dochádzalo v Čechách v období tzv. divokého odsunu, nemalo na Slovensku paralelu. Nemecké obyvateľstvo nebolo nútené nosiť na verejnosti ponížujúcu pásku na rukáve s písmenom „N“, ako tomu bolo v Čechách. Tento postoj voči Nemcom bol ovplyvnený tým, že Nemci neovládali počas druhej svetovej vojny spoločenský, hospodársky a politický život do takej miery ako tomu bolo v Čechách alebo Poľsku. Slováci nepociťovali nacistickú tyraniiu bezprostredne, čo nevyvolávalo pocity nenávisti a odplaty do takej miery ako v Čechách. Pre slovenskú verejnosť bola oveľa významnejším faktorom otázka vzťahu s početnou maďarskou menšinou.

Z toho dôvodu bol častokrát prístup úradov, aj samotných bezpečnostných zložiek k stráženiu Nemcov v táboroch laxný. Keď sa nejakému Nemcovi podarilo ujsť z tábora, príslušné orgány to často zistili až po niekoľkých dňoch, či týždňoch. Táto situácia bola aj v okrese Spišská Nová Ves, kde bolo dokonca podozrenie, že tunajšie MNV nadržia Nemcom. Preto bola z vyšších orgánov žiadaná náprava tohto stavu. Až na malé výnimky prijímalo zdemoralizované nemecké obyvateľstvo reštriktívne zákroky slovenských úradov pasívne. V situačných správach veliteľstiev NB sa nevyskytujú zmienky o prejavoch odporu, išlo len o už spomínané občasnú úteky.

Už krátko po oslobodení Slovenska sa zrodila myšlienka, že Nemci majú byť odtiaľto vystáňovaní a odsunutí. Po ich umiestnení do zaisťovacích a pracovných táborov začala táto myšlienka nadobúdať konkrétne rysy. Väčšina Nemcov zo zaisťovacích a pracovných táborov sa začala koncentrovať v tzv. odsunových táboroch. Pre východné Slovensko boli odsunové tábory zriadené v Poprade a Krompachoch. Prvý transport bol odoslaný z odsunového tábora Petržalka-Kopčany 30. 4. 1946. Za ním nasledovali ďalšie a smerovali do sovietskeho, no najmä do amerického okupačného pásma. V októbri 1946 sa proces transferu nemeckého obyvateľstva zo Slovenska prakticky zavŕšil. Od konca apríla do októbra počet odsunutých činil 32 400 osôb. V nasledujúcom období bolo odsunutých ešte niekoľko osôb nemeckej národnosti, ich počet však bol oproti tomuto masovému transferu úplne zanedbateľný.

Obdobie po vojne sa vyznačovalo tým, že Nemci, ktorí ostali vo svojich domovoch a neboli určení na odsun si podávali žiadosť o potvrdenie politickej spoľahlivosti. Niektorým bolo vyhovieť ako napríklad Jolane Posevitzovej, iným zasa nie.

Ústavným dekrétom č. 33/1945 Zb. z. a. n. zo dňa 2. 8. 1945 bolo československé občianstvo odobraté osobám nemeckej národnosti. Po odsunoch si mali zvyšní Nemci vybaviť československé štátne občianstvo. Veľký záujem však oň nebol. V roku 1950 sa k nemeckej menšine na Slovensku prihlásilo 5179 občanov (z toho vo Východoslovenskom kraji 620), hoci podľa hlásenia krajských veliteľstiev Štátnej bezpečnosti z 29. 3. 1949 žilo na Slovensku ešte 27 324 Nemcov. Pre porovnanie v roku 1940 sa k nemeckej národnosti hlásilo 135 408 obyvateľov. V Košickom kraji žilo podľa sčítania v roku 1950 1500 Nemcov väčšinou bez občianstva. O štátne občianstvo z okresov Spišská Nová Ves a Levoča malo záujem 54 osôb, pričom 38 bolo československé občianstvo vrátené. Keďže ani v ďalšom období nebol záujem o občianstvo zo strany Nemcov, rozhodlo sa Ministerstvo vnútra riešiť situáciu celoplošne a bez ohľadu na to, či o občianstvo bol záujem, alebo nie, získali ho všetci obyvatelia zákonom z 24. 4. 1953.

Začiatkom leta 1947 bolo evidentné, že už nebude možné pristúpiť k hromadným transportom Nemcov, preto sa vláda ČSR rozhodla, že pristúpi k presídleniu Nemcov z pohraničných oblastí do vnútrozemia. K tomuto presídleniu na území Slovenska prichádzalo do úvahy 4500 osôb. Nemci z okresu Spišská Nová Ves sa mali presídlieť do okresov Stropkov a Vranov. Celá akcia však bola absurdná, pretože nemecké obyvateľstvo na Slovensku na rozdiel od Čiech nežilo v pohraničných

oblastiach. Nariadenie však platilo pre celé územie Československa, preto sa muselo splniť. Do konca roka 1948 sa podarilo na celom Slovensku presídliť len 78 rodín. Celá akcia utíchla v roku 1949. Neskôr nebolo žiadnemu občanovi Československej republiky bránené v pohybe a tak sa mnohí títo presídlenci vrátili späť do svojich domovov.

Druhou etnickou skupinou, proti ktorej zavádzal štát reštriktívne opatrenia boli Maďari. Na Spiši neboli tak početní ako Nemci a ako už bolo spomenuté, išlo prevažne o pomadžarčených Nemcov.

Niekoľkí Maďari v okrese Spišská Nová Ves boli organizovaní v maďarskej strane. Napríklad 14. 4. 1945 bolo z Krompách odvedených niekoľko takýchto osôb. Ako medzi Nemcami, tak aj medzi Maďarmi boli kolaboranti, ale našli sa aj antifašisticky zmýšľajúci, alebo politicky neaktívny. Napríklad istý Vojtech Rokfallussy sa hlásil k národnosti slovenskej, ale bol cítenia maďarského. Bol organizovaný v HSLŠ, HM a HG. Navyše sa stále stýkal s čatárom Cupalom, ktorý prenasledoval antifašistov. Na druhej strane napríklad Gustáv Székely hoci bol maďarskej národnosti, nebol politicky aktívny, alebo Mária Roxerová žiadala, aby vyšli v ústrety jej manželovi Maďarovi Danielovi Turčányimu, keďže počas druhej svetovej vojny nebol aktívny, dokonca zapožičal partizánom svoje auto. Bolo jej vyhovené. Ako Nemci, tak aj Maďari žiadali o potvrdenie politickej spoľahlivosti, pričom niektorým bolo vyhovené, iným nie. V auguste 1948 dostávali Maďari reslovakizačné dekréty, o čom svedčí situačná správa MNV Rudňany za mesiac august 1948.

Pred druhou svetovou vojnou boli početnou komunitou v okrese Spišská Nová Ves Židia. Väčšina z nich zahynula v koncentračných táboroch. Tí čo prežili odišli najmä do Palestíny a podieľali sa na vzniku štátu Izrael. Len nepatrný počet sa vrátil do svojich domov. Židov spomína ONV v Spišskej Novej Vsi v situačnej správe za mesiac jún 1945: „V Spišskej Novej Vsi sa čiastočne vystupňovala rasistická otázka miestnych Židov tým, že v miestnom časopise „Nové hlasy“ bol uverejnený článok, kde sa kritizuje postoj Židov voči národnostnej otázke. Táto okolnosť bola zapríčinená určitým chovaním sa jednotlivých príslušníkov židovského pôvodu. Na tento článok bol však v najbližšom čísle tohto časopisu znova uverejnený článok, v ktorom pisateľ vyzdvihuje zásluhy židov proti fašizmu a ich početnú účasť na oslobodzovacom boji. Tieto dva články nemajú však žiadny vplyv na politickú situáciu.“

Už v rokoch krátko po vojne sa objavujú správy svedčiace o neprispôsobivosti rómskeho obyvateľstva. V júli 1945 ONV Spišská Nová Ves hlásil, že v poslednom čase sa chovanie Cigánov voči úradom a bezpečnostným úradom zhoršilo, najmä tými, ktorí prišli z pracovných táborov a ktorí sa zúčastnili Povstania. Osvojovali si rôzne privilégia, nerešpektujú pritom nariadenia úradov. O rok neskôr obyvatelia Smižian, Žehry, Slatviny a Vojkoviec žiadali, aby boli Cigáni vystáňovaní, lebo sú na príťaž. MNV Markušovce žiadala aby boli Cigáni sústredení do obcí vyevakuovaných po Nemcoch. MNV Spišská Nová Ves zasa žiadala, aby Cigáni, ktorí nepochádzajú zo Spišskej Novej Vsi boli vrátení do obcí odkiaľ pochádzajú a aby sa zakázalo Cigánom sťahovať sa. Obvodný notársky úrad Spišská Nová Ves písal ONV Spišská Nová Ves, aby boli Cigáni sústredení do táborov. Domy po Nemcoch ostali prázdne a to využili Rómovia a nastáňovali sa do nich buď svojvoľne, alebo legálne.

Roky 1945 – 1948 boli z hľadiska národnostnej otázky zlomové nielen v rámci Slovenska, ale aj v okrese Spišská Nová Ves. V dôsledku holokaustu a následného odchodu Židov do Izraela sa takmer úplne stratila židovská zložka obyvateľstva a v dôsledku evakuácie a odsunu Nemcov aj nemecká zložka obyvateľstva. Ich zvyšky, podobne ako zvyšky Maďarov, ktorí tu ostali sa sčasti asimilovali s väčšinovým obyvateľstvom. Na druhej strane sa zasa od konca druhej svetovej vojny začal prudko zvyšovať počet Rómov. Usadzovali sa do domov po Nemcoch a tak sa typicky nemecké obce, alebo časti obcí začali meniť na rómske.

Použitá literatúra a pramene

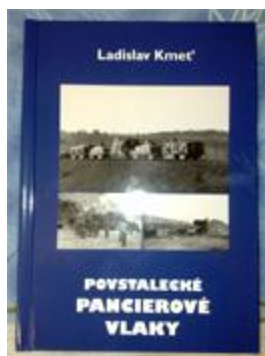
1. GABZDILOVÁ-OLEJNÍKOVÁ, S.: Nemecká menšina na Slovensku v rokoch 1947 – 1950. In: Gajdoš, M., Konečný, S. (Eds.): Etnické minority na Slovensku. História, súčasnosť, súvislosti. Košice : SvÚ SAV, 1997.
2. KOVÁČ, D.: Evakuácia a vysídlenie Nemcov zo Slovenska. In: *Od diktatúry k diktatúre*. Bratislava, 1995.
3. OLEJNÍK, M.: Nemecká menšina na Slovensku a jej odsun v rokoch 1945 – 1946. In: Gajdoš, M., Konečný, S. (Eds.): Etnické minority na Slovensku. História, súčasnosť, súvislosti. Košice : SvÚ SAV, 1997.
4. PEŠEK, J.: Nemci na Slovensku po ukončení povojnového hromadného odsunu (1947 – 1953). In: *Historický časopis*, 46, 1998, č. 2.
5. PÖSS, O.: Karpatskí Nemci. In: *Pamiatky a múzeá*, 48, 2000, č. 4.
6. PÖSS, O.: Represie a diskriminácia Nemcov na Slovensku v rokoch 1948 – 1953. In: Pešek, J.(Ed.): V tieni totality. Perzekúcie na Slovensku v začiatkoch komunistickej totality (1948 – 1953). Bratislava : HÚ SAV, 1996.
7. Sbírka zákonu a nařízení republiky československé 1945. Čiastka 17, vydaná 10. augusta 1945.
8. Sbírka zákonu a nařízení republiky československé 1945. Čiastka 19, vydaná 7. mája 1953.
9. Štátny archív v Košiciach, pobočka Košice, fond KNV v Košiciach – odbor pre vnútorné veci.
10. ŠA Levoča, pobočka Spišská Nová Ves, fond ONV Spišská Nová Ves 1945 – 1948.

POVSTALECKÉ PANCIEROVÉ VLAKY

KMEŤ, L: *Povstalecké pancierové vlaky*. Zvolen : Klub historickej techniky pri RD Zvolen, 2009. 158 s. ISBN 978-80-970181-8-4

JURAJ JANKECH (rec.)

Slovenské národné povstanie, ako udalosť organicky patriaca do našich národných dejín je nesmierne bohatou studnicou tém. Ing. Ladislav Kmeť sa podujal spracovať problematiku účinkovania povstaleckých pancierových vlakov počas tohto obdobia. Inovované vydanie, s poradovým číslom dva, je rozšírené predovšetkým o kvalitnejší obrazový materiál, ako aj o niektoré nové, v prvom vydaní knihy z roku 1999, nepublikované pasáže z rozprávania priamych účastníkov. Autorov cieľ zachytiť cenné informácie zo vzácných momentov odohrávajúcich sa, či už pri výstavbe, alebo i pri bojových operáciách jednotlivých vlakov, je citeľný v celom rozsahu diela. Špecifiká doby, v ktorej zohrali práve aj pancierové vlaky významnú úlohu na povstaleckom fronte, sú dôležitým bodom na stránkach knihy, priamočiaro zachyteným, prostredníctvom dôkladnej faktografickej základne. Kniha, symbolicky vydaná vo Zvolene, ktorý sa stal v roku 1944 rodiskom všetkých troch obrnených vlakových súprav, pôsobí ako určitý sprievodca genézou každej jednej z nich.

Štruktúra monografie spočíva v prehľadnosti a efektívnosti. Autor si zvolil rozdelenie vlastnej časti textu podľa klasickej šablóny úvodu, jadra a záveru. V úvode necháva odznieť príhovor Petra Oravca s Ľubomírom Lehotským, ako aj svoj vlastný krátky predslov odôvodňujúci kontext druhého vydania. Samotné jadro prináša chronológiu troch kapitol, bližšie diferencovaných v podkapitolách, špecializovaných vždy na jeden z troch konkrétnych povstaleckých vlakov. Záver je zhrnutím hlavných myšlienok jadra, ktoré boli dostatočne nosné na to, aby si našli svoje miesto i v tejto stručnej záverečnej rekapitulácii. Kniha však spomínaným záverom zďaleka nekončí, pretože ten uzatvára výlučne len jej faktografickú časť vytvorenú autorom. Zhruba 28 strán v druhej časti monografie je štylizovaných ako úryvky zo slov priamych aktérov frontových udalostí, ktoré opísali práve tri kapitoly autorom napísaného jadra práce v prvej časti knihy. Zvyšných 37 strán, z celkových 158, obsahuje pestrú paletu dokumentov korešpondujúcich s rozpracovanými udalosťami aktívnej činnosti vlakov pancierového typu v Slovenskom národnom povstaní, ako aj rovnako široké spektrum autentickéj obrazovej prílohy. Fotografický materiál objavujúci sa či už v tejto, na jeho prezentáciu určenej prílohe, alebo i v rámci textu kapitol, pritom vždy disponuje dôkladným popisom, poskytujúcim čitateľovi lepšiu orientáciu v nastoľovaných problémoch.

Povstalecké pancierové vlaky, ako jedinečná súčasť militantného charakteru povstania, zostrojené v rekordnom časovom úseku piatich týždňov v septembri až októbri roku 1944 svojou existenciou výrazne prispeli k sťaženiu postupu nemeckých okupačných síl v stredoslovenskom priestore. Z technického a rovnako tak i z psychologického hľadiska poskytli tri opancierované bojové súpravy pozitívnu podporu všetkým zložkám povstaleckej armády, ktoré s nimi prišli do styku. V priebehu októbrových bojov, v roku 1944, zaznamenali tieto pojazdné pevnosti za svoj operačný čas ako celok, tak úspešné, ako i menej úspešné útočné, či obranné akcie. V každom prípade však za ich aktivitou stáli konkrétni, odvážne sa k dobovej situácii stavajúci ľudia a práve aj o nich a ich zážitkoch, útrapách, vedomostiach, alebo cenných postrechoch je táto kniha. Do kontextu dejín, minimálne Slovenského národného povstania, sa pancierové vlaky Štefánik, Hurban a Masaryk, pomenované podľa významných osobností, z inej, predošlej etapy národnej histórie, zapísali ako výrazné body tohto zápasu voči okupantom a totalitnému systému štátu.

Bolo by chybným rozhodnutím, vyhnúť sa hlbšej analýze tematicky osobitej knihy Ing. Ladislava Kmeťa. Vyššie uvedené už zľahka naznačilo štruktúru, do akej je dielo zasadené. Z hľadiska odborného efektu knihy je jej najdôležitejšou časťou jadro, stratifikované na už spomenuté tri kapitoly. Pozitívum tkvie v rozdelení informácií, rozlišujúcim postupne všetky tri povstalecké vlaky v každej fáze vývoja. Od samotnej stavby a postupného dotvárania definitívneho vzhľadu ich súprav, až po konkrétne bojové nasadenia, vyúsťujúce vo všetkých prípadoch do opustenia interiéru posádkou po predchádzajúcom znefunkčnení ich vojenského vybavenia. Autor sa venuje pomerne podrobne opisu presných reálií, aké ten – ktorý vlak podstúpil a táto komplexnosť zhrnutá v citlivo zvolených podkapitolách, zdobí význam celej monografie.

Konštruovaním vlakov vo zvolenských dielňach slovenských železníc od 4. septembra 1944 sa Ing. Ladislav Kmeť zaoberá v prvej kapitole s názvom *Stavba pancierových vlakov*. Vysvetľuje jednotlivé pracovné úkony, pričom sa snaží čo najjednoduchšou cestou ozrejmiť všetky dôležité technické parametre špecifických vozňov, či v strede každej súpravy umiestneného rušňa. Osvetľuje význam a úlohy každého z jednotlivých vozňov od toho predsunutého, cez delový, tankový, až ku guľometnému, pričom poukazuje predovšetkým na ich vizáž a vyzbrojenie. Pokiaľ sa niektorý konštrukčný prvok vyskytuje špeciálne len na niektorom z vlakov, alebo je na niektorom viac zdokonalený, tak autor nezapúšťa na danú disproporciu upozorniť, čo svedčí o precíznom drobnohľade na problematiku. Logická je i zachovaná následnosť opisovania vlakov v poradí, v akom vznikali, ako aj zachytenie pracovnej atmosféry, dôležitých mien konštruktérov, dátumov a trás jász vlakov, či podchytenie iných súvisiacich aspektov stavby, ktoré dodávajú kapitole jednoliatu formu.

Rovnako kvalitne je spracovaná aj druhá kapitola jadra *Zloženie posádok, výzbroj, výstroj*, v ktorej autor enumeruje menovite veliteľov aj ich zástupcov vo vlakoch Štefánik, Hurban aj Masaryk a ďalej uvádza číselné množstvo ďalších členov posádok spomenutých vlakov. Opätovne poukazuje na vyzbrojenie vagónov a zdôrazňuje, okrem iného, aj obytnú časť každého z nich a tiež drobné rozdiely v samotných zbraniach na palube.

Najrozsiahlejšou pasážou jadra sa stali plastické opisy bojových úkonov v tretej kapitole, s priamočiarym názvom *V boji*. Podkapitoly postupne odkrývajú autorove pozitívne hodnotenia jednotlivých frontových nasadení každého z vlakov osobitne. Všetky vlaky tu dostali priestor aby mohlo byť odzrkadlené ich špeciálne konanie, od prvého krstu ohňom, ale tiež, aby sa autorovi mohlo lepšie poukazovať na ich rozdielne teritoriálne pôsobenia a nie rovnaké úlohy v úsekoch, na ktorých mali všetky svoje osobité rozkazy. Súčinnosť s povstalcami je teda u každého pancierového vlaku vykreslená opäť chronologicky, rekonštruujúc celý jeho pohyb cez strety s nepriateľom, čo je znova pozitívne komplexný záber. Vlaky však nie sú vsadené do textu nesúrodne, ale autor sa usiluje vyzdvihnúť aj každý náznak ich kooperácie, alebo tiež situácie, keď sa navzájom nahradili v boji. (Napríklad vlak Masaryk bol nahradený Hurbanom v protiútok na Červenej skale).

Autenticitu knihy podtrháva i záverečných osem stručných príbehov, ktoré autor vsadil do druhej časti. Napríklad vyjadrenia veliteľov Štefánika (*kapitán František Adam*), Hurbana (*kapitán Martin Ďuriš – Rubanský*) a v neposlednej rade i v boji najviac poškodeného Masaryka (*kapitán Ján Kukliš*), sú veľmi sugestívnymi svedectvami dotvárajúcimi pohľad na význam frontového diania z pozície útočnej vozby. Rovnako výstižne pôsobia aj slová Ing. Huga Velana, technického vedúceho

stavby vlakov, ako aj jeho podriadených: *Gejzu Pastora* – zvolenského traťmajstra, či *Jozefa Dubaja* – zvolenského dielmajstra. Negatívom určite nie je ani zaradenie príspevkov príslušníkov neveliacej posádky: *Ondreja Gondu* – vlakvedúceho vo vlaku Hurban, ktorého svedectvo autor zaznamenal osobne, či *Jána Garaja* – rušňovodiča vlaku Masaryk. Na celkovej sile odkazu knihy sa podpisuje tak, nielen sympatický priateľ, aký dostal obrazovo – dokumentačný materiál, ale aj spomínané, vhodne z archívnych materiálov povýberané, korešpondujúce dojmy pamätníkov, disponujúce vlastnými púťavými názvami.

Prínos autora v monografii, zameranej na špeciálnu sekciu vojenskej útočnej vozby, je podľa môjho názoru jednoznačne čitateľný. Zvolená forma zanalyzovania a následného podania existencie pancierových povstaleckých vlakov, vrcholu majstrovsky zrealizovaných predstáv vtedajších slovenských železničiarov, v rozsahu 158 strán (z toho 121 strán textu), je vydareným poukázaním na dôležitosť tohto fenoménu. Keďže sa v tomto prípade jedná už o druhé a obohacujúco rozšírené vydanie, autor prekryl neúplnosť niektorých údajov z prvého vydania, čím oveľa viac vyčerpá diapazón témy. Týmto doplneným, respektíve zdupľovaným vydaním v odstupe času desiatich rokov, sa zasluguje o zvýraznenie vlastného prínosu a kladie pevnú platformu, pre ďalšie eventuálne spracovania tejto zaujímavej problematiky z obdobia Slovenského národného povstania.

NAD SVÄTOPLUKOM SA BLÝSKA

TOMÁŠ ADAMČÍK

Historické udalosti a osobnosti národných dejín sa od nepamäti stávali obľúbeným nástrojom politickej propagandy. V období 18. a 19. storočia väčšina európskych národov hľadala korene svojej štátnosti v najdávnejšej a najslávnejšej minulosti svojich národných dejín, a preto vynorili z hlbín minulosti legendy, príbehy a historické skutočnosti o svojich stredovekých vladároch či polohistorických postavách, obdarených neobyčajnou silou, kresťanskou vierou či spravodlivosťou, aby deklarovali starobylosť a zašlú slávu svojho milovaného národa. Francúzi sa hrdo hlásili k odkazu najmocnejšieho vladára stredovekej Európy, Karolovi Veľkému, Briti ku anglosaským kráľom a legendárnemu Artušovi, Nemci ku saskej dynastii kráľov ale i k Siegfriedovi z povesti o Nibelungoch, Maďari zas k Arpádovi ... Lenže situácia Slovákov bola o to zložitejšia, že sme nemali vlastný politický útvar, žiadneho stredovekého kráľa slovenskej krvi, pretože sme od roku 1000 žili v konglomeráte národov a národností známom ako Uhorské kráľovstvo. Nádeje uvedomelých Slovákov – štúrovcov, sa preto právom obrátili k Svätoplukovi, najmocnejšiemu veľkomoravskému panovníkovi z 9. storočia, ktorý sa v ich rukách stal žiarivou hviezdou štátnosti a starobylosti slovenského národa v boji proti maďarskej rozpínavosti a bezohľadnosti. Nitrianske kniežatstvo a neskôr Veľká Morava, ako ju nazval byzantský cisár Konštantín VII. Porfyrogenetos vo svojom spise *De administrando imperio* z 10. storočia, predstavovala najstarší politický, a teda štátny útvar „starých Slovákov“, ktorý tu jestvoval dávno pred príchodom kočovných starých Maďarov, a Svätopluk zas ich neoblomným kráľom bojujúcim za veľkoleposť svojho slovanského ľudu. Veľkomoravská a cyrilo-metodská tradícia zohrávala dôležitú úlohu nielen v obrannej politike štúrovcov a ich nasledovníkov, ale veľkej pozornosti sa teší aj dnes v 21. storočí, v období samostatnosti Slovenskej republiky a je dokonca zakotvená aj v preambule slovenskej ústavy. Avšak na rozdiel od romantizmu a národného obrodnenia dnes politici oživujú historické postavy našich dejín, aby rozprúdili nacionalistické vášne a búrlivé diskusie v slovenskej spoločnosti.

Rozporuplné reakcie v súčasnosti vyvovala kontroverzná socha veľkomoravského panovníka kráľa Svätopluka, slávnostne odhalená s veľkou pompéznosťou troma najvyššími činiteľmi Slovenskej republiky 6. júna 2010 na nádvorí Bratislavského hradu. Duchovným otcom tohto projektu sa stal popredný slovenský historik, odborník na stredoveké dejiny, prof. Matúš Kučera a autorom sochy akad. sochár Ján Kulich. Jazdecká socha kráľa Svätopluka sa stala terčom ostrej kritiky hneď kvôli viacerým dôvodom. Prvým problémom sa stal samotný zhotoviteľ diela, Ján Kulich, ktorý svoje tvorivé „Múzy“ zasvätil bývalému komunistickému režimu a normalizačnej politike. V jednu noc sa jeho socha ocitla pod žiarou reflektorov a bleskom fotoaparátov, na druhý deň však skončila pod hromadami odpadkov. Na odpor sa stavala prevažne mladá generácia sochárov a umelcov, neskôr sa k nim pripojila aj časť historikov a laickej verejnosti. Tak sa začala dlhá žabomyšia vojna o osude Svätopluka, ktorá rozdelila slovenskú spoločnosť na dva nepriateľské tábory. Neprajníci sochy žiadali jej okamžité odstránenie alebo premiestnenie z bratislavského nádvorja, zástancovia si však tvrdo stáli za

svojim kráľom. Práve samotné umiestnenie sochy vyvolalo rozruch aj v radách historikov, pretože sa podľa ich názoru nehodí na novozrekonštruované barokové tereziánske nádvorie, no podľa tvrdošijných zástancov tam Svätopluk patrí, a to z dôvodu, že neďaleko tohto miesta stál veľkomoravský palác, ktorý mohol patriť aj Svätoplukovi a navyše sa tam nachádzajú aj pozostatky iných budov, datovaných do veľkomoravského obdobia. Zatiaľ čo archeologické pramene priamo či nepriamo potvrdzujú spojitosť Svätopluka s miestom bratislavského hradného kopca, pramene historické mlčia, pretože ako vieme, mesto Bratislava sa prvýkrát spomína až v roku 907, teda v roku zániku Veľkej Moravy, kedy paradoxne zahynul posledný veľkomoravský panovník, knieža Svätopluk (II.). V listinách sa stretávame skôr s menom Dowina (Devín), a to pri príležitosti protifranského odboja Svätoplukovho strýka, veľkokniežaťa Rastislava (846 – 870), ktorý v roku 864 musel čeliť východofranskému panovníkovi Ľudovítovi Nemcovi, neúspešne obliehajúcim hrad Devín. Rovnako sa Rastislav ubránil vo svojom najlepšie opevnenom hrade pri veľkom útoku vojsk Východofranskej ríše proti Slovanom v auguste roku 869. V tom čase Svätopluk spravoval územie Nitrianska, ktoré mu zveril do správy Rastislav. Z tohto pohľadu by sa zdalo vhodnejšie umiestnenie jazdeckej sochy kráľa Svätopluka práve v Nitre, v bývalom sídle kniežaťa Svätopluka, kde sa začala jeho úspešná kariéra. Ale keď vnímame Svätopluka ako symbol slovenskej štátnosti a veľkomoravskej moci, čestné miesto na nádvorí najprestížnejšieho miesta Bratislavy, hlavného mesta Slovenska a Slovákov, ešte viac podtrhuje význam a moc kráľa, za ktorého sa ríša Moravanov rozrástla o Zátisie, Panóniu, Čechy, Lužice a Sliezske.

O osude bronzovej sochy kráľa Svätopluka a jeho zotrvaní či nezotrvaní na nádvorí Bratislavského hradu rozhodol predseda NR SR Richard Sulík, ktorému pri rozhodovaní mal pomôcť aj tím odborníkov zložený z historikov, archeológov a architektov pod vedením Maríny Zavackej z Historického ústavu SAV. V komisii boli aj viacerí historici známi čitateľskej verejnosti ako napríklad archeologička a popredná odborníčka na slovanskú archeológiu, autorka knihy *Osudy starých Slovanov*, prof. Tatiana Štefanovičová alebo historik Ján Steinhübel, autor rozsiahlej monografie *Nitrianske kniežatstvo*. Táto komisia odborným okom zhodnotila všetky atribúty sochy kráľa Svätopluka, jej umelecké vyhotovenie, historické pozadie a všetky aspekty, ktoré vyvolávali rozhorčenie nad samotným dielom. Takýmto aspektom bol aj Svätoplukov štít, presnejšie vyobrazenie dvojramenného kríža v kruhu, pripomínajúceho symbol neslávne známej Hlinkovej gardy. Toto nešťastné vyobrazenie sa nepozdávalo ani slovenskému heraldikovi, tajomníkovi Heraldickej komisie Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, Ladislavovi Vrteľovi, ktorý pre Aktuálne.sk potvrdil, že „*rovnoramenný dvojkríž v kruhu jednoznačne plnil funkciu "slovenského hákového kríža"*“.

Diskutabilným sa stal aj nápis na podstavci sochy, na ktorom stálo uvedené „Kráľ starých Slovákov“. Takáto titulatura by bola vhodná a pochopiteľná v období národného obrodovania, v zápase za národnú identitu, ale nie v modernej slovenskej historiografii. V žiadnom dobovom dokumente nenájdeme takéto oslovenie a určite nenájdeme žiadnu zmienku o starých Slovákoch. Je pravda, že Svätopluk vystupuje v prameňoch ako kráľ (rex), tak ho oslovuje aj pápež Štefan V. v listine z roku 885, keď píše: „Štefan, biskup, sluha sluhov Božích, Svätoplukovi, kráľovi starých Slovienov.“ Tento termín „Slovien“ sa používal na označenie Slovanov, konkrétnejšie na označenie Slovanov usadených nad stredným Dunajom. Dôležitejším však je, že v pápežskej listine Jána VIII. z roku 880, známej ako *Industriae tuae*, povolil pápež sloviensku liturgiu a prijal Svätopluka a jeho ľud pod ochranu rímskej stolice, čím prakticky uznal Svätopluka za rovnocenného kresťanského panovníka v Európe. Z historického hľadiska by mal byť preto na podstavci sochy nápis Kráľ starých Slovienov alebo Moravanov a nie účelový titul „Kráľ starých Slovákov“, aj keď Slováci sa vykryštalizovali zo svojich prapredkov, Slovienov, obývajúcich územie Veľkej Moravy. Proti tomuto pomenovaniu vystúpil aj Ján Steinhübel, ktorý vyvracia zaužívaný názor, že Svätopluk bol kráľ, pretože podľa jeho mienky titul rex mohol patriť aj kniežaťu, a preto nemôže o Svätoplukovi bezpochyby hovoriť ako o kráľovi. Ďalšou nezrovnalosťou na nápisu sa stal počiatkový rok vlády, teda rok 846, ktorý odôvodňuje prof. Kučera vo svojej knihe *Kráľ*

Svätopluk, no nenašiel pochopenie u odbornej komisie, pretože jediným spoľahlivým dátumom je rok 871, kedy sa Svätopluk stáva suverénnym panovníkom Veľkej Moravy.

Poslednou nezodpovedanou otázkou zostalo podozrivé financovanie sochy, na ktorú bola vyhlásená verejná zbierka a tak nemáme prehľad o tom, kto a koľko venoval na tento projekt. Z potrebných 270-tisíc eur sa vyzbieralo rôznymi finančnými obnosmi od fyzických či právnických osôb dovedna polovica z celkovej sumy a podľa bývalého šéfa NR SR Pavla Pašku časť venoval autor sochy, Ján Kulich. Transparentnejším spôsobom by bola verejná súťaž o najlepší projekt, na ktorom by sa zúčastnili viacerí umelci, ktorí by svoje predstavy o kráľovi Svätoplukovi konzultovali aj s historickou obcou. Avšak takéto zákulisné praktiky plné otázok a nejasných odpovedí, bohužiaľ, naďalej zostávajú neoddeliteľnou súčasťou slovenskej politiky.

Dnes sú už známe výsledky odbornej komisie zloženej z 9-tich odborníkov, ktorí sa jednomyselne zhodli, že jazdecká socha kráľa Svätopluka na barokové nádvorie Bratislavského hradu nepatrí. Odborníci navrhli niekoľko riešení, a to buď sochu opraviť (prerobiť vyobrazenie na štíte, poprípade odstrániť menšie historické nezrovnalosti ako sú napríklad ostrohy, známe až o dve storočia neskôr, meč, brnenie, chrániče kolien a pod.) alebo ju premiestniť na iné miesto bratislavského areálu, poprípade ju vrátiť autorovi. Proti takémuto rozhodnutiu komisie, ktoré vyvolalo v slovenskej spoločnosti vlnu odporu, vystúpila aj skupina historikov z Matice slovenskej, ktorí popreli výsledky svojich kolegov a silou-mocou obhajovali „posvätnosť“ kráľa Svätopluka. Túto dilemu o osude bronzovej sochy kráľa Svätopluka ukončilo napokon politické rozhodnutie predsedu NR SR Richarda Sulíka, ktorý svojím verdiktom zahnal mračná vzťahujúce sa nad sochou nášho veľkomoravského panovníka a ponechal mu čestné miesto na barokovom tereziánskom nádvorí Bratislavského hradu pod podmienkou, že autor sochy odstráni zo svojho diela kontroverzné vyobrazenie dvojkríža a že zmizne zavádzajúci titul kráľ starých Slovákov. Tak nás dnes pri vstupe do hradného areálu víta nebojácny Svätopluk s mečom v ruke, ktorý sa navždy zapíše do novodobých dejín Slovenska nie ako panovník, ktorého povest' o troch prútoch po stáročia spájala slovenský ľud, ale stane sa podľa slov Maríny Zavackej symbolom „dobovej politickej instrumentalizácie a mýtotorby“, ktorá rozdelila Slovákov na dva nepriateľské národy a vyvolala neľútostnú bratrovražednú vojnu. Osud bronzovej sochy kráľa Svätopluka sa stane žiarivým príkladom toho, čo sa udeje, keď sa politika vmieša do histórie.

Použitá literatúra a zdroje

www.aktuálne.sk

MARSINA, Richard et al.: *Slovensko očami cudzincov*.

Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov II.

Bratislava : Literárne informačné centrum, 2000.

ŠKVARNA, Dušan et al.: *Lexikón slovenských dejín*. 3.

vyd. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2006.

Foto: www.bratislava-hrad.sk

www.pluska.sk

NOVÁ ŠTUDENTSKÁ HISTORICKÁ SPOLOČNOSŤ NA KATEDRE HISTÓRIE UMB

MGR. EVA KALHOTKOVÁ

Rok čo rok prichádzajú na našu univerzitu študenti dychtiaci po nových vedomostiach. Treba však priznať, že niektorí „dychtia“ viac a iní zase menej. Z našich skúseností už vieme, že v prípade kumulácie tzv. „dychtiacich“ študentov v jednom ročníku vzniká veľmi plodná aktivita. Avšak iba zriedka je jej výsledkom študentský časopis, ako je tomu v tomto prípade. Na podporu študentskej aktivity vznikla na Katedre histórie Univerzity Mateja Bela v septembri minulého roku aj Študentská historická spoločnosť, ktorej snahou je realizovať rôzne aktivity, ako napríklad prednášky, výlety či exkurzie. Medzi najzaujímavejšie akcie patrili v akademickom roku 2009/2010 exkurzia do Banskej Štiavnice či výlet na Pustý hrad spojený s odbornou prednáškou PhDr. Jána Beljaka, PhD, vedúceho tamojšieho archeologického výskumu. Medzi najpútavejšie prednášky patrili najmä prednáška "Multietnické Slovensko a jeho kultúrne súradnice" Prof. PhDr. Jána Botíka, DrSc. z Katedry Etnológie a etnomuzikológie na FF UKF v Nitre a prednáška Petra Salnera, PhDr., DrSc. z Ústavu etnológie SAV na tému "Paralelné dejiny: Židia v slovenskej spoločnosti 1780-2010", ktorým týmto ešte raz ďakujeme. Treba však priznať, že najväčší úspech mali u študentov predovšetkým neformálne stretnutia mimo „pôdy“ katedry, kde mali študenti možnosť diskutovať o rôznych historických problémoch ako aj o živote samotnom pri pohári vína. Keďže vedením novozaloženej Študentskej historickej spoločnosti boli poverení doktorandi katedry, mimochodom tiež študenti, zabezpečilo sa tak jej kontinuálne fungovanie aj v časoch, kedy tzv. „dychtiaci“ študenti absentujú. Zostáva nám len dúfať, že štafetu po nás bude mať kto prebrať a že študentov so záujmom o históriu bude stále viac.

1. Posvätným mestom Sumerov, v ktorom údajne prebýval boh Enlil, bolo:

- a) Kiš
- b) Akkad
- c) Nippur
- d) Uruk

2. Sumerským rajom bol ostrov:

- a) Kaftór
- b) Magan
- c) Melucha
- d) Dilmun

3. Babylonská bohyňa Ištar bola stotožnená s gréckou bohyňou:

- a) Afroditou
- b) Hérú
- c) Artemis
- d) Demetrou

4. Ktorý panovník vybudoval prvý teritoriálny štát starovekého sveta?

- a) Ramesse II.
- b) Lugalzagesi
- c) Sargon
- d) Narám-Sín

5. Cedrovými lesmi sa v staroveku označovali:

- a) Libanonské hory
- b) Strieborné hory
- c) pohorie Taurus
- d) pohorie Zagros

6. Hatšepsut bola manželkou egyptského faraóna:

- a) Sethiho I.
- b) Thutmoseho II.
- c) Thutmoseho III.
- d) Amenhotepa I.

7. Zádušný chrám kráľovnej Hatšepsut sa nachádza v:

- a) Luxore
- b) Amarne
- c) Karnaku
- d) Dér el Bahrí

8. Náboženským reformátorom v starom Egypte bol faraón:

- a) Tutanchamon
- b) Achnaton
- c) Horemheb
- d) Ahmose

9. Bustu kráľovnej Nefertiti objavil archeológ:

- a) Carter
- b) Melaart
- c) Borchardt
- d) Woolley

10. Ktorý slov. medievalista je autorom knihy Nitrianske kniežatstvo?

- a) Richard Marsina
- b) Matúš Kučera
- c) Tatiana Štefanovičová
- d) Ján Steinhübel

11. Kto bol vedúcou osobnosťou nemeckej menšiny na Slovensku a predsedom DP?

- a) Konrad Henlein
- b) Reinhard Heidrich
- c) Franz Karmasin
- d) Heinrich Rutha

12. Ako sa volali tri povstalecké pancierové vlaky?

- a) Šafárik, Hurban, Jesenský
- b) Štefánik, Hurban, Masaryk
- c) Štúr, Hurban, Hodža
- d) Štefánik, Hodža, Masaryk